

A lakosság környezettudatossága és azt befolyásoló tényezők egy hátrányos helyzetű térségben

Environmental awareness of the local population and its influencing factors in a disadvantaged area

BORDA VIKTÓRIA, VOJTEK ÉVA, BRETTNER ZSUZSANNA, MUCSI GEORGINA,
BOROS JULIANNA & SZIJJÁRTÓ LINDA

Összefoglalás

Kutatásunk fókuszában egy depressziós térség lakosságának környezettudatossága, a környezetvédelemmel, a megújuló energiaforrások alkalmazásával összefüggő ismeretei, attitűdje, továbbá a Sellyén működő napfarmmal kapcsolatos ismeretei, megítélése állt.¹

Kulcsszavak: környezettudatosság – hátrányos helyzetű térség – lakossági magatartás és attitűd

Abstract

Our research, funded by the TÁMOP-4.2.2.D-15/1/Konv-2015-0015 “Environmental industry related innovative trans- and interdisciplinary research team development in the University of Pécs knowledge base” program, focuses on the environmental awareness of the local population of a depressed area, their knowledge about and attitudes to environmental protection, renewable energy sources and the solar farm operating in Sellye.

Keywords: environmental awareness – disadvantaged area – behaviour and attitude of local population

Az Európai Unió horizontális elvei között kiemelt szerepet kap napjainkban a fenntartható környezetgazdálkodás. A környezetvédelmi célkitűzések és programok megvalósítását megnehezíti a tagállamok különböző gazdasági fejlettsége és környezetvédelmi gyakorlata, valamint a környezeti problémák súlyosságának eltérő megítélése (Tenk, 2010) Magyarország gazdasági mutatóit tekintve lassan közelít az uniós átlaghoz, de a környezetvédelem területén még jelentős lemaradást kell felszámolnia. A természet- és műszaki tudományok területén a hazai egyetemek és kutatócsoportok dinamikus tempót diktálnak, de

---

¹ A kutatás a TÁMOP-4.2.2.D-15/1/KONV-2015-0015 „Környezetiparhoz kapcsolódó innovatív transz- és interdiszciplináris kutatói team fejlesztése a PTE tudományos bázisán” elnevezésű projekt keretében került lebonyolításra.

a tudásáramlás lassabb, mint a tagállamok többségében. Az ipar és a tudomány között szakadék tátong, pedig ez utóbbi lenne az innovációs kapacitás kulcsfontosságú bázisa.

Ennél is nagyobb hiányosságok vannak hazánkban a társadalom környezettudatossága tekintetében. A tudatformálás rendkívül időigényes feladat, hatékonysága pedig a megfelelő eszközök megválasztásán is múlik. Az EU környezetgazdálkodási stratégiája szerint a fenntartható fejlődés eddigieknél mélyebb és teljesebb körű integrálásához hatékonyabb kommunikációs stratégia szükséges, amely elősegíti az életmód megváltoztatását. Egyszerre több generáció megszólítása nem egyszerű, ráadásul az iskolarendszeren keresztül el nem érhető népesség környezettudatosságra nevelése még nehezebb feladat. Éppen ezért lenne különösen indokolt a társadalomtudomány egyes területeinek becsatornázása a környezetipari fejlesztések céljainak meghatározásába, előkészítésébe és társadalmasításába. A Nemzeti Környezettechnológiai Innovációs Stratégia 2011–2020 dokumentuma (2011) szerint a felnőtt lakosság vásárlási döntéseinek környezettudatos irányba történő befolyásolásával a környezetkímélő termékekre, szolgáltatásokra teremtünk igényt, amely a környezeti szempontok mellett gazdaságélénkítő hatással is jár. Ugyanakkor hiba lenne megfeledkezni arról a tényről, hogy Magyarországon a lakosság nem elhanyagolható része él a jövedelmi szegénység kockázatának árnyékában. Az ország egyes régióiban különösen koncentráltan van jelen az alacsony foglalkoztatottság, a lakhatási szegénység, az infrastrukturális- és szolgáltatási hiányosság, a többszörös depriváció stb., amely tényezők a környezettudatossági szempontoknál erősebben hathatnak a vásárlási szokásokra.

A TÁMOP-4.2.2.D-15/1/KONV-2015-0015 „Környezetiparhoz kapcsolódó innovatív transz- és interdiszciplináris kutatói team fejlesztése a PTE tudományos bázisán” elnevezésű projekt keretében lefolytatott kutatás fókuszában egy depressziós térség lakosságának környezettudatossága, a környezetvédelemmel, a megújuló energiaforrások alkalmazásával összefüggő ismeretei, attitűdje, továbbá a Sellyén működő napfarmmal kapcsolatos ismeretei, megítélése állt. A környezettudatosság és a jövedelem nagyság közötti összefüggés feltárása érdekében a kérdőív kérdései között szerepet kaptak a lakosság életmóddal kapcsolatos azon stratégiái, melyek a környezettel való harmóniát, vagy éppen ellenkezőleg, a környezeti erőforrások pusztítását célozzák, illetve azzal járnak.

A zöldipar vagy ökoipar gyakran használt szinonimái a környezetiparnak, de a legátfogóbb definíciót a statisztikai szervezetektől kaphatjuk. A környezetipar magában foglal minden termelő és szolgáltató tevékenységet, amelyek segítségével mérik, megelőzik vagy helyrehozzák a környezeti károkat, valamint hozzájárulnak a hulladék- és zajkibocsátás csökkentéséhez, továbbá elősegítik a táj és természet védelmét. (KSH, 2005) Kutatásunk szempontjából a kapcsolódási pontot a Káposzta–Nagy szerzőpáros 2013-as tanulmányában találjuk, miszerint „a gazdasági szerep mellett egy környezetipari fejlesztés (mint a vidékfejlesztés egyik alternatívája), további globális szerepkört is betölthet.

Meghatározóan közösségi és társadalmi szerepek is jól kapcsolódhatnak az ilyen irányú endogén fejlesztésekhez, úgymint a helyi lakosság életminőségének javítása, nem pedig a bármilyen áron történő profitmaximalizálás.” (Káposzta & Nagy, 2013, p. 80)

A helyi stratégiaalkotásban új célként jelenik meg a környezeti problémákra fókuszáló településtervezés, a települések és térségek közötti környezeti együttműködések, partnerkapcsolatok és kommunikáció kialakítása, valamint a környezettudatosság fejlesztése is. (Kovács, 2008) A zöldipar törekvéseinek társadalmi beágyazottsága meghatározza annak sikerességét is. A közösség csak akkor tud azonosulni a célokkal, ha felismeri bennük saját hasznát és arányosnak tartja azt a tőle elvárt áldozatokkal. Ebből adódik a környezettudatosság formálásának, növelésének szükségessége is, amennyiben segít az egyénnek vagy közösségnek beazonosítani az érdekeket.

Az Európai Unió országaiban 1995 óta folytatnak átfogó környezettudatosság-vizsgálatokat, és bár hazánkban is folytak kutatások már a kilencvenes években, de ezek inkább egy-egy konkrét környezeti kérdésre koncentráltak. (Kormosné, 2008)

A környezeti tudatosság vizsgálatának úttörői Michael P. Maloney és Michael P. Ward környezetpszichológusok voltak, akik felismerték, hogy a környezet iránti aggodalom erősen él az emberekben, a környezet védelmét pedig a többség fontosnak tartja. Ennek ellenére a legtöbb ember, bár elvileg elkötelezi magát a környezetvédelem ügye mellett, sem az ismeretei, sem a szokásai alapján nem tekinthető környezettudatosnak. (Maloney & Ward, 1973) A környezettudatosság mérésének mára általánosan elfogadott módszertana van. Ezek a vizsgálatok alapvetően az alábbi kérdéscsoportokra összpontosítanak (Kovács, 2008):

- Melyek a lakosság legfőbb környezeti aggodalmai?
- Mely társadalmi tevékenységeket tartják az emberek a leginkább környezetkárosítóknak?
- Melyek a lakosság legfőbb környezeti igényei és elképzelései?
- Kitől várja a lakosság a környezet- és természetvédelmi problémák megoldását?
- Mit tennének az emberek a környezet állapotának megóvása érdekében?

Követve a környezettudatossági vizsgálatok fő csapásirányát, a kutatásunk során alkalmazott mérőeszköz szerkesztésekor a kérdőív ezen kulcskérdések köré épült.

„A környezeti tudat (környezettudat) az egyének és a társadalom környezeti értékrendje, melyet a környezetről alkotott tudás és a morális meggyőződés alakít ki. Integrálja az ember–környezet interakció megértéséhez szükséges ismereteket és azt a szemléletmódot, amellyel körvonalazható környezetünk – benne az emberi élet – ökológiai, gazdasági, társadalmi fenntarthatósága.” (Kovács, 2008, p. 65) A környezeti tudaton a cselekvési

dimenzióval mutat túl a környezettudatosság, amely az egyént tanult és ösztönös viselkedési minták alapján készletre vagy éppen nem tevésre.

A dél-dunántúli régió és azon belül az Ormánság a rendszerváltás egyik legnagyobb vesztese. Napjainkra az ország egyik legkevésbé iparosodott térségéről beszélünk, ahol a mezőgazdaság termelőképessége is éppenhogy meghaladja az országos átlagot. A régió és főleg a vizsgált térség tőkevonzó képessége gyengének mondható, így a foglalkoztatási szint nehezen mozdítható ki az alacsony színvonalon történő stagnálásból. Tovább nehezíti a társadalmi kohézió és a gazdasági fejlődés esélyeit a kedvezőtlen településszerkezet a fejletlen városhálózattal, illetve az aprófalvak és kistelepülések nagy arányával. A kimondottan aprófalvas Baranya megyében a községek közel 70%-a 500 fő alatti lakosságszámmal bír. (KSH, 2012) A nagymértékű népességcsökkenés, a kedvezőtlen demográfiai folyamatok számos település sorsát megpecsételték az Ormánságban is. Egyes községeket az elöregedés és a kihalás, míg másokat a teljes etnicizálódás fenyeget. A felvázolt gazdasági, társadalmi és földrajzi jellemzők ismeretében érdekes kutatási témának ígérkezett a térségi lakosság környezeti attitűdjének vizsgálata, illetve a környezetipar fejlesztésével összefüggő globális elvárások hátrányos helyzetű térségben élő fogyasztókra gyakorolt hatásainak megfigyelése.

Ez a terület Magyarország egyik legszegényebb térsége: a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről szóló 105/2015. (IV. 23.) Kormányrendelet szerint Baranya megye az ország egyik legrosszabb társadalmi-gazdasági mutatókkal rendelkező területe. A megye 301 települése közül 174 (köztük Csányoszró) szerepel a kedvezményezett települések listáján, melyek közül 91 település (köztük Bogdása) mindkét kedvezményezetti kategória – társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szempontból, valamint jelentős munkanélküliséggel sújtott településként – tekintetében hátrányos helyzetűnek, ezáltal pedig kedvezményezettnek minősül. Emellett a megye további 41 települése (köztük Sellye) szerepel az átmenetileg kedvezményezett települések jegyzékében, mely azon településeket összesíti és nevezi meg, amelyek a 2015-ben bekövetkezett jogszabályváltozásnak köszönhető besorolási kategória-változás hatására kerültek ki csupán a kedvezményezett települések köréből, azonban hátrányos helyzetük állandósága okán bizonyos ideig még támogatásban részesülhetnek.

A járásnak mindössze két nagyobb jelentőségű települése van, Sellye és Vajszló, ennek megfelelően a kistérség két mikrotérségre osztható. Városi ranggal egyedül a járási központ rendelkezik, Vajszló pedig nagyközség. A kutatás a Sellyei járás három településének lakosait vonta be célzott vizsgálatba. A települések kiválasztásánál az alábbi szempontokat vettük figyelembe:

- Sellye (2752 fő) – a járás központja és egyetlen városi rangú települése.
- Bogdása (276 fő) – a járás egyik legkisebb települése, amely az alapvető demográfiai és gazdasági mutatói alapján semmilyen irányban nem mutat eltérést a térségi átlagtól.
- Csányoszró (668 fő) – csomóponti elhelyezkedésének köszönhetően ellát bizonyos központi funkciókat, illetve jelentősebb fejlesztési források koncentrációit ide a térségen belül az előző támogatási időszakban.

A 243 fős elérhetőségi mintába 137 nő és 105 férfi került be, egy főnél pedig nem került feljegyzésre a neme. Szakirodalmi feljegyzések szerint a nők hajlamosabbak a környezetvédő viselkedésre, például környezetbarát vásárlási szokásokkal, illetve a nők inkább rendelkeznek gondoskodó attitűddel, családban betöltött szerepük erősíti környezeti érzékenységüket. (Gilligan, 1993)

A megkérdezettek életkora viszonylag nagy szórást mutatott, a legfiatalabb megkérdezett 14, míg a legidősebb 85 éves volt. A 2. ábrán jól látszik a minta korcsoportonkénti megoszlása, ami hasonlóságot mutat a 2011-es népszámlálás során kapott, a térségre jellemző demográfiai adatokkal. (KSH, 2011) A vizsgálat során törekedtünk arra, hogy azoknak is legyen esélye a válaszadásra, akik napközben dolgoznak vagy iskolában vannak, ezzel is közelítve a reprezentativitás adott körülmények között elérhető legmagasabb fokát.

Több hazai és nemzetközi kutatás is rámutat az iskolai végzettség és a környezettudatosság közötti összefüggésekre. A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Környezettudományi Intézete a felnőtt magyar népesség és a középiskolai korosztályok (13-18 évesek) környezeti problémákról alkotott véleményét és igényeit vizsgálva (Valkó, 2003) megállapította, hogy a környezeti problémák iránti érdeklődés a középiskolások és felsőoktatásban részt vevők körében nőtt, a fiatalabb generációk pedig egyre környezettudatosabbak. A Hulladék Munkaszövetség vizsgálata szintén megerősítette, hogy a magasabb iskolai végzettségűek körében szignifikánsan nagyobb a környezeti tudatosság. (Kovács, 2008)

A 2001-es és a 2011-es népszámlálási adatokat összevetve javulás látható a térség népességének iskolai végzettségét tekintve, ugyanakkor a lakosság nagy részére máig jellemző az alacsony iskolai végzettség. A családi háttér meghatározó szerepe az iskolai teljesítményben nem vitatható, így a legtöbb depressziós térséghez hasonlóan, a Sellyeiben is magas az alacsony iskolai végzettség generációs átörökítése. A fiatalok iskolai kudarcai, a korai iskolaelhagyás, illetve a továbbtanulás költségei jelentősen befolyásolják az esélyeket, különösen az alacsony jövedelmű családoknál.

A megkérdezettek végzettség szerinti megoszlása eltér a térség általános mutatóitól, a mintában felülreprezentáltak az érettségivel és diplomával rendelkezők. Ennek oka valószínűleg az, hogy a legtöbb kérdőív Sellyén került kitöltésre, ahol eleve nagyobb a járás más településeihez képest a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya.

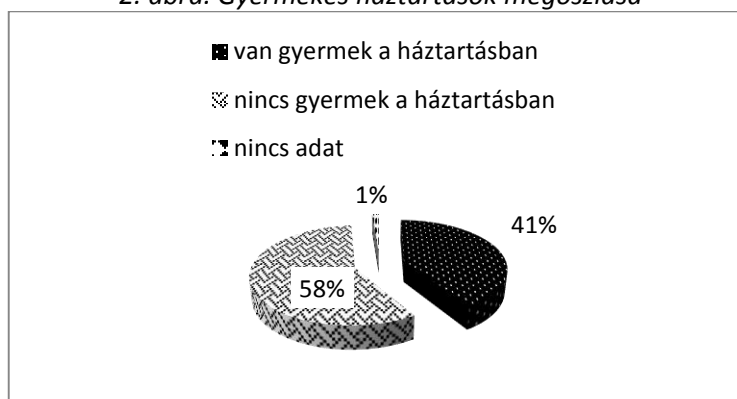
1. ábra. A megkérdezettek iskolai végzettség szerinti megoszlása

A megkérdezettek 41%-a nyilatkozott úgy, hogy háztartásában gyermeket nevel. A kérdést azért tartottuk fontosnak, mert feltevéseink között szerepelt, hogy az óvodai és iskolai nevelésben növekvő dominanciát élvező környezetvédelmi ismeretek hatással lehetnek a háztartások környezetvédelemmel kapcsolatos attitűdjeire, illetve környezettudatosságára. A válaszok alapján a gyermekek átlag életkora közel tizenkilenc év. A meglepően magas életkor annak köszönhető, hogy a válaszadók közül többen felnőtt együtt élő gyermekeiket is megjelölték. A mintába került háztartásokban 49 huszonöt év feletti felnőtt él együtt szüleivel (a legidősebb 58 éves), ami arra enged következtetni, hogy az önálló életvitel, saját háztartás kialakításának és fenntartásának feltételei sok esetben nem adóttak a térségben, elsősorban a munkalehetőségek hiánya és/vagy az alacsony jövedelmek miatt.

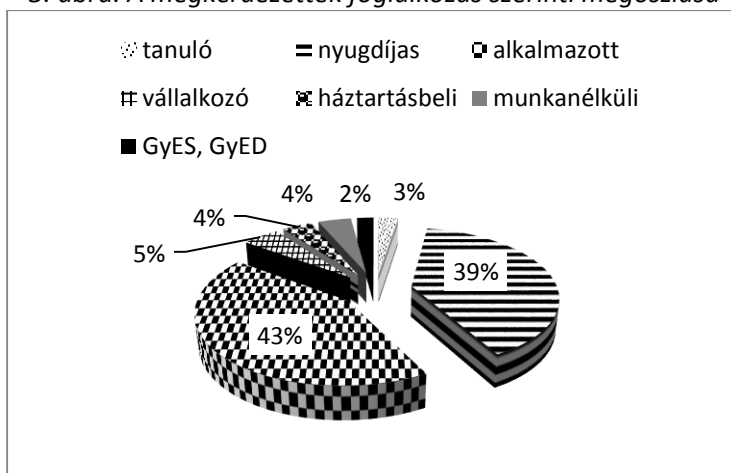
Meglepő eredmény, hogy míg sokan élnek együtt felnőtt gyermekeikkel, a válaszadók háztartásaiban mindössze 24 hat év alatti gyermek található, és a 14 év alattiak száma is csak 61 fő.

2. ábra. Gyermekes háztartások megoszlása

A válaszadók többsége munkaviszonyban áll, a második legnagyobb csoportot pedig a valamilyen nyugdíj típusú ellátásban részesülők teszik ki. Meglepő, hogy a megkérdezettek mindössze négy százaléka vallotta magát munkanélkülinek, miközben a térség foglalkoztatási mutatói messze elmaradnak az országos átlagtól. (KSH, 2015) A munkanélküliek alacsony száma a mintában annak tudható be, hogy a közfoglalkoztatásban résztvevők, az aktuális foglalkoztatáspolitikai szemléletnek és a kormányzati kommunikációnak köszönhetően, az alkalmazotti kategóriába sorolták magukat. További torzítást eredményezett, hogy többen az „egyéb” válaszlehetőséget jelölték meg, annak ellenére, hogy az általuk meghatározott ellátások jól beazonosíthatóak az általunk megadott kategóriákban. Így öt fő jelenlegi foglalkozásaként az ápolási díjat, egy-egy fő pedig a segílyt, a rehabilitációs járadékot, az őstermelőt illetve a családsegítőt adta meg válaszul. Egy fő nem válaszolt.

3. ábra. A megkérdezettek foglalkozás szerinti megoszlása

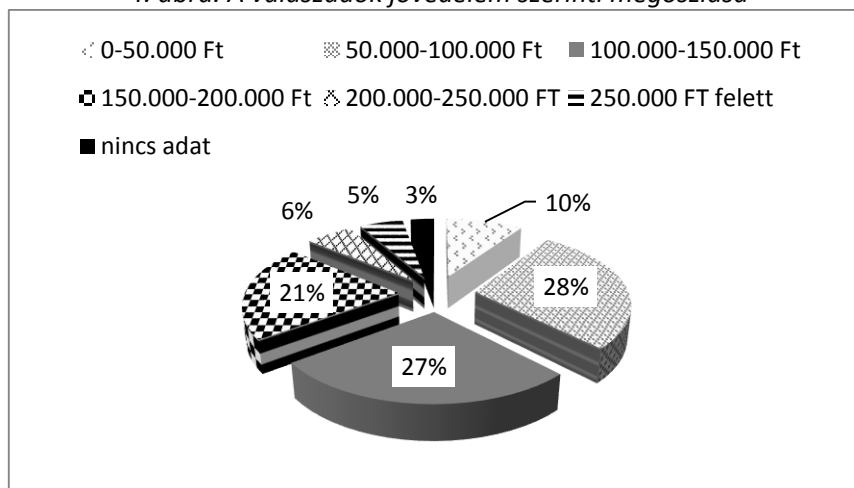
Az egyes változók közül a jövedelem nagysága és az életszínvonal tűnhet a legfontosabb magyarázó tényezőnek, bár eddigi kutatások ezt nem igazolták egyértelműen. Bizonyos kutatások negatív (Roberts, 1996), mások pozitív korrelációt találtak a jövedelem és a környezettudatosság között (Inglehart, 1997).

A kutatás fókuszában a lakosság környezetvédelemmel, megújuló energiaforrások alkalmazásával összefüggő ismeretei és attitűdje állt, feltételezve, hogy egy hátrányos helyzetű térség esetében, ahol a lakosság országos átlagot meghaladó szintje él mélyszegénységben, a környezettudatosság nem része az életmóddal kapcsolatos stratégiáknak, mivel az elsődleges szükségletek kielégítése előnyt élvez a fenntartható fejlődés támasztotta követelményekkel szemben.

A kérdőív egyik legfontosabb kérdése a háztartások jövedelmi viszonyaira vonatkozott. A bevételek havi szintjét hat kategóriába osztottuk, ez alapján a

háztartások 28%-a 50 és 100 ezer forint közötti, 27%-a 100 és 150 ezer forint közötti jövedelemmel rendelkezik. A legalacsonyabb jövedelmi sávba a válaszadók 10 százaléka, a legmagasabbba pedig összesen 5 százaléka helyezte magát (4. ábra).

4. ábra. A válaszadók jövedelem szerinti megoszlása

A Sellyei járás az ország harmadik legrosszabb társadalmi-gazdasági mutatókkal rendelkező térsége. Bár a települések között jelentős különbségek vannak, általánosságban jellemzi a területet a kedvezőtlen munkaerőpiaci környezet (mind kínálati, mind keresleti oldalról), a rossz infrastruktúra, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés egyenlőtlenségei, valamint, az elmúlt évtizedek kedvezőtlen demográfiai folyamatainak köszönhetően a falvak jelentős részének elöregedése, gettósodása, azaz etnikai és társadalmi homogenizációja. A felnőtt népesség vásárlási és fogyasztói döntéseinek környezettudatos irányba történő befolyásolása a környezet megóvásának záloga hosszú távon. Ugyanakkor fontos látni, hogy az általunk vizsgált és ahhoz hasonló depressziós térségekben a fogyasztói szokásokat szinte kizárólagosan a jövedelmi szint határozza meg (Fábián, Kolosi & Róbert, 2000). A beszámoló későbbi részeiben még kitérünk a jövedelem és a környezetvédő- vagy károsító háztartási stratégiák kapcsolatára.

Ahogy erről korábban már szó esett, a környezeti tudat, és a környezettudatosság, a környezettudatos cselekvés nem azonos, amit mi sem mutat jobban, mint hogy napjainkban a környezeti problémákról szóló híradások megnövekedése kapcsán egyre többen rendelkeznek valamilyen – általában felületes – ismeretekkel környezetünk védelmével és az utóbbi időszak környezetromboló folyamataival kapcsolatban, azonban kevesen vannak azok, akik a környezet védelmének fontosságát mindennapi tevékenységeik során is szem előtt tartják, tervszerű, folyamatos cselekvésként végezve azt. A környezettudatos tevékenységek mindennapi szokásrendszerbe szerveződése azonban nem egyszerű, és semmiképpen sem gyors folyamat. Schafferné (2008)

Ottmantól (1998) kölcsönzött gondolatai alapján legalább három fázison kell keresztülhaladnia mindenkinek, mire nap mint nap tudatos környezetvédőként éli életét. Elsősorban elengedhetetlen természetes módon a környezeti problémákkal, a környezetvédelemmel kapcsolatos érdeklődés, illetve a témakör fontosságának felismerése, melyhez az elkötelezettség útjára lépő személy második lépésben környezeti ismereteket, jártasságot társít, és csak ezt követheti a környezetvédelemmel kapcsolatos aktivitás napi rutinba történő integrálása.

Az általunk megkérdezettek csupán kis százaléka rekedt meg az első szinten, hiszen a válaszadók 88%-a fontosnak tartja a környezetvédelmet és saját elgondolása szerint tesz is ezért. A megkérdezettek 9,8%-a lényegesnek tekinti a környezet megóvását, de nem tesz semmit annak védelme érdekében. Az összesített válaszok tanúsága szerint a vizsgált településeken választ adók 0,93%-a nem tekinti lényeges kérdésnek a környezet védelmét, továbbá a válaszadók 1,23%-át nem foglalkoztatja ez a témakör.

1. táblázat. A környezetvédelem fontosságának megítélése a válaszadók között

Igen, fontosnak tartom, tesztek is érte	214 fő	88.06%
Fontosnak tartom, de nem tesztek érte	24 fő	9.87%
Nem tartom fontosnak	2 fő	0.93%
Nem foglalkoztat a téma	3 fő	1.23%
Összesen	243 fő	100%

A fenti eredményekkel összecsengenek a kérdőív egy későbbi szakaszában született válaszok, melyben arra kerestük a választ, hogy a megkérdezettek milyen hulladékfajtát gyűjtenek szelektíven. Amennyiben a környezetvédelmet fontosnak tartók – akik szubjektív megítélésük szerint tesznek is a környezet megóváásért – szelektív hulladékgyűjtéssel kapcsolatos válaszait összevetjük a fenti táblázat eredményeivel, akkor megállapíthatjuk, hogy a „tevélegesség” inkább csak a verbalitás szintjén jelenik meg, mert közülük 91 fő (42,5%) nem gyűjt semmilyen hulladékot szelektíven. Lényegesnek tartjuk kiemelni, hogy a vizsgált települések mindegyikén lehetséges a szelektív hulladékgyűjtés, mert a térségben egy uniós pályázat eredményeként minden településre kihelyezték a szelektív hulladék gyűjtő edényeket.

Meadow és munkatársai szerint a környezettel való kapcsolatunk tekintetében a „túllövés” állapotába kerültünk, ami azt jelenti, hogy mind a globális, mind a lokális energiafelhasználás, fogyasztás, szennyezés és környezethasználat túllépett egy határon, jelentősen túlhaladva a természeti korlátokat. (Meadow és mtsai, 2004) Ebben a túllövésben a társadalom egyes szintjeinek, szereplőinek eltérő szerepe, felelőssége mutatkozik, és különböző mértékben és módokon tehetnek az egyének, szervezetek és maguk az államok, kormányzati szereplők a környezet megóvása érdekében.

Az általunk megkérdezettek elsősorban az egyén felelősségét emelték ki a környezeti problémák kialakulásában, a válaszadók 44%-a a felelősségi rangsorban az első helyre az egyéneket, második helyre a vállalatokat, míg harmadik helyre a kormányokat sorolta. A kérdésre kapott válaszok elemzésénél meg kell említenünk, hogy a válaszadók a kérdőívben megadott válaszlehetőségek sorrendjével azonos módon jelölték meg a felelősök körét.

2. táblázat. A környezeti problémákért felelőssé tehető szereplők besorolása

Szereplő megnevezése	1. helyre sorolások száma (fő)	1. helyre sorolások aránya (%)	2. helyre sorolások száma (fő)	2. helyre sorolások aránya (%)	3. helyre sorolások száma (fő)	3. helyre sorolások aránya (%)
Egyén	107	44.03%	55	22,63%	73	30.04%
Vállalatok	50	20.57%	128	52.67%	57	23.45%
Kormány	75	30.86%	52	21.39%	105	43.20%
Egyéb	3	1.23%	0	-	0	-
Nem válaszolt	8	3.29%	8	3.29%	8	3.29%
Összesen	243	100%	243	100%	243	100%

A környezeti problémák megoldásáért vállalandó felelősség és erőfeszítések szükségességének targetálása tekintetében született eredmények visszatükrözik a környezeti problémák okozójaként megnevezettek rangsorát. A válaszadók első helyen az egyént, második helyen a vállalatokat, harmadikként a kormányokat jelölték meg. A megkérdezettek tehát úgy gondolják, hogy elsősorban mi magunk vagyunk felelősek a környezet szennyezéséért, károsításáért, és nem külső szereplőktől várják a helyzet megoldását, illetve a további szennyezés megelőzését sem: mikroszinten, az egyének, háztartások környezettudatos cselekvésében látják tehát a probléma megoldásának, megelőzésének kulcsát. Az előző kérdéshez hasonlóan itt is megfigyelhető, hogy a sorrend megegyezik a kérdezőbiztosok által felolvasott sorrenddel.

3. táblázat. A környezet megóvására hivatott szereplők besorolása

Szereplő megnevezése	1. helyre sorolások száma (fő)	1. helyre sorolások aránya (%)	2. helyre sorolások száma (fő)	2. helyre sorolások aránya (%)	3. helyre sorolások száma (fő)	3. helyre sorolások aránya (%)
Egyén	122	50.20%	55	22.63%	66	27.16%
Vállalatok	39	16.04%	118	48.55%	69	28.39%
Kormány	69	28.39%	61	25.10%	98	40.32%
Egyéb	4	1.64%				
Nem válaszolt	9	3.70 %	9	3.70 %	9	3.70 %
Összesen	243	100%	243	100%	243	100%

Az egyén környezettudatosságát tükröző vagy azt nélkülöző fogyasztói, vásárlási szokásait számos tényező befolyásolja, akár időről-időre változó jelleggel. Számos hazai és nemzetközi kutatás, szakirodalmi fejtegetés foglalkozott már ezen komponensek meghatározásával, illetve ezek közül a legmeghatározóbbak kiválasztásával, nehéz azonban megmondani, hogy az adott életpillanatban milyen körülmények hatására valósul meg a környezettudatos cselekvés és az miben fog megnyilvánulni.

4. táblázat. A válaszadók vásárlásait befolyásoló tényezők megoszlása azok jellemzősége szerint

Befolyásoló tényezők		Legkevésbé	Kevésbé	Inkább	Leginkább
Ár	fő	7	15	47	174
	%	2,88	6,17	19,34	71,60
Minőség	fő	7	25	67	146
	%	2,88	10,28	27,57	60,08
Márka	fő	71	58	71	43
	%	29,21	23,86	29,21	17,69
Környezetvédelem	fő	40	38	66	99
	%	14,81	15,63	27,46	40,74
Helyi termék	fő	36	24	41	142
	%	14,81	9,87	16,87	58,43
Korábbi tapasztalat	fő	16	17	47	161
	%	6,58	6,99	19,34	66,25

A kérdésre adott válaszok alapján megállapíthatjuk, hogy a válaszadók vásárlási szokásait leginkább befolyásoló tényező az ár, majd a korábbi tapasztalatok, a minőség, a környezetvédelmi szempontok és végül a márka. A válaszok összesítéséből is kitűnik tehát a tendencia, miszerint hátrányos helyzetű háztartások fogyasztási és vásárlási szokásain nem lehet számon kérni a környezeti szempontokat addig, míg a rendelkezésre álló jövedelem gyakran a létfenntartáshoz szükséges igények kielégítésére sem elegendő.

A fentiekből is látható, hogy a létrejövő magatartás számos egyéb mellett úgynevezett szituációs tényezők függvénye, melyek közül egyik-másik egyedülként is meghatározó lehet, jellemzőbb azonban, hogy párhuzamosan fennálló hatások alakítják ki az adott cselekvést. Hines, Hungerford és Tomera modelljének összegzése nyomán Marjainé Szerényi Zsuzsanna és munkatársai (Marjainé Szerényi, Zsóka & Széchy, 2008) hat szituációs tényezőt neveztek meg, melyek hatásukat tekintve kiemelkednek a befolyásoló tényezők halmazából. E szerint a legfontosabb hatások között említhető (1) az anyagi helyzet korlátozó volta, (2) a környezettudatos cselekvés ellen ható közösségi nyomás, (3) az egyes cselekedetekből fakadó hátrányok és előnyök, (4) az egyén és környezetének szokásrendszere, (5) a környezettudatos cselekvéshez meghozandó áldozat vagy ráfordítás mértéke, valamint (6) az elgondolás megvalósításához szükséges körülmények, feltételek megléte vagy hiánya. A fenti szituációs tényezőkön kívül

természetesen számos egyéb hatótényező is említhető, mint például a környezettudatos magatartással kapcsolatos ismeretek birtoklása, a cselekvési módok ismerete, a kapcsolódó attitűd stb., és mindezek megléte sem vezet feltétlenül cselekvéshez, vagyis a lényeges kérdés, hogy az egyén akar és tud-e cselekvést realizálni, illetve fontos szempont, hogy ez a cselekvés milyen formában valósul majd meg.

Kutatásunkban igyekeztünk azonosítani az esetlegesen ható szituációs tényezőket, illetve a cselekvési hajlandóságot, illetve ezen dimenziók összefüggéseit, továbbá arra is kerestük a választ, hogy amennyiben adott a hajtóerő, úgy milyen formában ölt testet a környezettudatosság a válaszadók életében és fogyasztói döntései tekintetében. A megkérdezettek számos cselekvési mód esetében adtak számot arról, melyiket mennyire tartják jellemzőnek magukra vásárlásaik során. A lehetőségek között több olyan is szerepelt, mely a szituációs tényezők közül az anyagi relációkra kérdezett rá, hiszen a környezettudatos cselekvésnek számos esetben kisebb vagy nagyobb anyagi vonzata is van, legyen szó egy energiatakarékos izzó vagy egy energiatakarékos háztartási berendezés megvásárlásáról, melyet egy kevésbé szerencsés anyagi helyzetben lévő háztartás nem engedhet meg magának, bármennyire is elkötelezett környezete megóvása mellett. A válaszok ambivalens véleményeket tükröznek az anyagi áldozatvállalás tekintetében, hiszen a válaszadók zöme úgy érzi, hogy vásárlásai során tekintettel van az energiatakarékosság szempontjaira, amit jól tükröz, hogy a 243 válaszadóból 154 fő érezte úgy, hogy egyértelműen jellemző rá az energiatakarékos háztartási berendezések használata, 180 fő pedig ugyanezt jelezte a világítótestek tekintetében. Ezzel ellentétben azonban a konkrét állítást, miszerint hajlandó anyagi áldozatvállalásra környezete megóvása érdekében, már csupán 78 fő érezte teljes mértékben jellemzőnek magára nézve, míg közel ugyanennyien, 65 fő egyáltalán nem érezte magáénak e kijelentést. Azt azonban természetesen meg kell jegyeznünk, hogy a válaszok nem csupán a motiváció hiányát, hanem a pénzügyi lehetőségekkel összefüggő szituációs tényezőket is jelölhetik. Az anyagi áldozatvállalás elutasításával kapcsolatos eredmények nem kimondottan pozitívak a környezettudatosság tekintetében, azonban teljes mértékben belesimulnak az országos mintába. Deák (2004) hasonló következtetésre jutott, eredményei szerint a magyar lakosság nagyobb részének környezettudatossági maximuma addig terjed, amíg áldozatvállalás nélkül képes realizálni cselekvéseit: amint a környezetbarát magatartás saját érdekeit valamilyen módon sérti, csökken elköteleződésének mértéke és ezzel együtt aktivitása is.

Több, a háztartás anyagi helyzetével nem feltétlenül összefüggő környezettudatos megoldás mértéktartó alkalmazását tükrözik a válaszok: a megkérdezettek jeleskednek az esővíz, kútvíz újrahasznosításában, 134 fő használ locsoláshoz összegyűjtött vagy kútvizet, illetve 161 fő válaszában jelenik meg egyéb víztakarékos megoldások használatának jellemzősége (fürdés helyett zuhanyzás), mely eredhet anyagi megfontolásokból, vagy lehet a háztartás

általános szokásrendszerének része, kétségtelen azonban, hogy: környezetkímélő cselekvés megvalósulását jelzi. Összességében tehát a válaszadók több, mint fele alkalmaz olyan megoldást, mely az ivóvízkészletek megőrzéséhez, ha csak kismértékben és mikroszinten, de mégis hozzájárulhat. A mindennapi vásárlások során kevésbé találkozunk tudatos megoldásokkal, hiszen 183 fő jelezte, hogy az ingyenes nejlonzacskót mindig elfogadja bevásárlásai alkalmával (az ezzel kapcsolatos tudatosság hiányát jelzi, hogy egy későbbi kérdésben a nejlonzacskó egyértelműen azonosításra került a megkérdezettek válaszai alapján mint környezetre veszélyes hulladék), illetve 110 fő egyáltalán nem tartja szem előtt a vásárolt termék csomagolásának visszaválthatóságát, újrahasznosíthatóságát (a későbbiekben az egyes műanyag flakonok, fém konzervdobozok szintén nagy arányban jelentek meg a veszélyes hulladékokat definiáló válaszok között). Nagymértékben jellemző továbbá a válaszadókra a háztartási hulladék elégetése, mely elsősorban szintén a szituációs tényezők környezettudatos magatartás ellen ható eseteit jelölik, pozitív azonban, hogy a válaszadók nagy részére jellemző (147 fő), hogy egyértelműen szelektíven gyűjtik háztartási hulladékaikat.

5. ábra. Egyes környezettudatos és/vagy környezetkímélő cselekvési módok előfordulása a válaszadók körében azok jellemzősége alapján (fő)

A fenti tényezők hatásait megvizsgáltuk a válaszadók jövedelmi viszonyainak függvényében is. A magyar lakosságot a kutatási eredmények szerint a környezeti kérdésekhez viszonylag kedvezőnek mondható hozzáállás jellemzi,

és a tendencia egyértelmű javulást mutat. (Füzesi & Tistyán, 1998; Lukács, 2006; Valkó, 2003) Azonban, ahogy erre már utaltunk, az is igaz, hogy meglehetősen alacsony a személyes áldozatvállalási hajlandóság, főként ami az anyagiakat illeti: a magyar fogyasztók negatívan viszonyulnak mind a magasabb árakhoz, mind a magasabb adókhoz, mind pedig a (munkahelyeket veszélyeztető) gyárbezárásokhoz stb. (Füzesi & Tistyán, 1998; Deák, 2004) Az 5-11. táblázat adatai alapján megállapítható, hogy bizonyos magatartások, szokások esetében döntő szerepe van a rendelkezésre álló jövedelemnek.

5. táblázat. A válaszadók egyes környezettudatos és/vagy környezetkímélő cselekvései és anyagi helyzetük összefüggései 1.

Vásárlás során ingyen nejlonzacskó elfogadása					
Háztartás jövedelme	Legkevésbé	Kevésbé	Inkább	Leginkább	Totál
0–50.000 Ft	52,2%	8,7%	17,4%	21,7%	100,0%
50.000–100.000 Ft	48,5%	22,1%	19,1%	10,3%	100,0%
100.000–150.000 Ft	40,9%	28,8%	19,7%	10,6%	100,0%
150.000–200.000 Ft	47,1%	15,7%	17,6%	19,6%	100,0%
200.000–250.000 Ft	57,1%	21,4%	7,1%	14,3%	100,0%
250.000 Ft felett	23,1%	23,1%	23,1%	30,8%	100,0%

A chí-négyzet próba eredménye szerint a vizsgált változók közt szignifikáns összefüggés van: $\chi^2(18)=34,85$, $p=0,010$.

A vásárlással összefüggő szokások közül a környezetet erősen károsító, ingyenes nejlonzacskó elfogadása leginkább a legmagasabb jövedelmi kategóriába tartozókra jellemző, ugyanakkor a válaszok alapján ez a csoport, illetve a 150.000 és 200.000 Ft közötti jövedelemmel rendelkezők keresik leginkább a visszaváltható csomagolású termékeket is.

6. táblázat. A válaszadók egyes környezettudatos és/vagy környezetkímélő cselekvései és anyagi helyzetük összefüggései 2.

Visszaváltható csomagolású termékek vásárlása					
Háztartás jövedelme	Legkevésbé	Kevésbé	Inkább	Leginkább	Totál
0–50.000 Ft	60,9%	0,0%	4,3%	34,8%	100,0%
50.000–100.000 Ft	33,8%	10,3%	5,9%	48,5%	100,0%
100.000–150.000 Ft	24,2%	9,1%	21,2%	45,5%	100,0%
150.000–200.000 Ft	25,5%	7,8%	11,8%	54,9%	100,0%
200.000–250.000 Ft	28,6%	7,1%	14,3%	50,0%	100,0%
250.000 Ft felett	7,7%	0,0%	38,5%	53,8%	100,0%

A jövedelem szintje talán a hulladék szelektív gyűjtésére való hajlandóság kapcsán tűnik a legmeghatározóbbnak, itt ugyanis az 50.000 forintból gazdálkodók 56,5%-a, ezzel szemben a 250.000 forint feletti bevétellel rendelkezők több mint 84%-a tartotta magára jellemzőnek ezt a magatartást.

7. táblázat. A válaszadók egyes környezettudatos és/vagy környezetkímélő cselekvései és anyagi helyzetük összefüggései 3.

Szelektív hulladékgyűjtés					
Háztartás jövedelme	Legkevésbé	Kevésbé	Inkább	Leginkább	Totál
0–50.000 Ft	17,4%	4,3%	21,7%	56,5%	100,0%
50.000–100.000 Ft	11,8%	8,8%	27,9%	51,5%	100,0%
100.000–150.000 Ft	1,5%	6,1%	24,2%	68,2%	100,0%
150.000–200.000 Ft	5,9%	5,9%	13,7%	74,5%	100,0%
200.000–250.000 Ft	7,1%	14,3%	21,4%	57,1%	100,0%
250.000 Ft felett	0,0%	7,7%	7,7%	84,6%	100,0%

A khi-négyzet próba eredménye szerint a vizsgált változók közt szignifikáns összefüggés van: $\chi^2(24)=37,53$, $p=0,039$.

Szintén markáns, azonban nem szignifikáns különbség mutatkozik a fürdés és zuhanyzás közötti választás esetében, ahol a legalacsonyabb jövedelműeknek majdnem kétharmada, a legmagasabb bevétellel rendelkezőknek viszont kevesebb, mint egyharmada szokott zuhanyozni kádfürdő helyett. Ennek oka valószínűsíthetően nem annyira a környezettudatosság, mintsem a háztartás rezsiköltségeinek szigorú kontrollálása, illetve a tisztálkodási lehetőségek, vizes helyiségek felszereltségének korlátozottsága a mélyszegénységben élők körében.

8. táblázat. A válaszadók egyes környezettudatos és/vagy környezetkímélő cselekvései és anyagi helyzetük összefüggései 4.

Fürdés helyett zuhanyozás					
Háztartás jövedelme	Legkevésbé	Kevésbé	Inkább	Leginkább	Totál
0–50.000 Ft	30,4%	0,0%	0,0%	69,6%	100,0%
50.000–100.000 Ft	38,2%	7,4%	5,9%	48,5%	100,0%
100.000–150.000 Ft	25,8%	6,1%	13,6%	54,5%	100,0%
150.000–200.000 Ft	23,5%	2,0%	3,9%	70,6%	100,0%
200.000–250.000 Ft	21,4%	7,1%	21,4%	50,0%	100,0%
250.000 Ft felett	53,8%	7,7%	7,7%	30,8%	100,0%

A khi-négyzet próba eredménye szerint a vizsgált változók közt nincs szignifikáns összefüggés: $\chi^2(24)=17,01$, $p>0,05$.

A közműdíjak folyamatos emelkedésével egyre nagyobb luxust jelent az ivóvíz minőségű vezetékes víz többféle célra, például öntözésre történő felhasználása. Mivel a klímaváltozás hatására egyre szélsőségesebb csapadékeloszlással, vagyis az extrém száraz és extrém csapadékos időszakok hektikus váltakozásával kell számolnunk, a csapadékvíz – legalább egy részének – visszatartása olyan tevékenységekre, amelyek nem igényelnek ivóvíz minőségű vizet, pl. takarításhoz, mosáshoz, WC-öblítéshez, jelentős előrelépés lehet a környezetvédelem szempontjából. Az alacsony jövedelmű, családi házban élő háztartások lakhatáshoz kötődő költségei hatékonyan csökkenthetőek ezzel a

módszerrel. A vizsgált térséget tipikusan falusias környezet jellemzi (csak Sellyén találhatóak társasházak), a válaszokból kitűnik, hogy a mintába bevont háztartások többsége ennek megfelelően kiaknázza ezt a lehetőséget. A legmagasabb jövedelmi kategóriába tartozók 92,3%-a állította, hogy gyűjti és használja az esővizet. A legalacsonyabb arányban (65,2%) a legkisebb jövedelműek óvják ilyen formában a környezetet. Amennyiben ez a magatartásforma a környezet védelmére irányulna, igazolódna az előfeltevés, miszerint a jövedelem növekedésével nő a környezettudatosság is, ugyanakkor paradox módon, a válaszok alapján éppen a legrászorultabb háztartások élnek kevésbé ezzel a spórolási lehetőséggel.

9. táblázat. A válaszadók egyes környezettudatos és/vagy környezetkímélő cselekvései és anyagi helyzetük összefüggései 5.

Esővíz és kútvíz felhasználása					
Háztartás jövedelme	Legkevésbé	Kevésbé	Inkább	Leginkább	Totál
0–50.000 Ft	13,0%	4,3%	17,4%	65,2%	100,0%
50.000–100.000 Ft	19,1%	4,4%	7,4%	69,1%	100,0%
100.000–150.000 Ft	7,6%	3,0%	9,1%	80,3%	100,0%
150.000–200.000 Ft	7,8%	2,0%	13,7%	76,5%	100,0%
200.000–250.000 Ft	14,3%	0,0%	21,4%	64,3%	100,0%
250.000 Ft felett	0,0%	0,0%	7,7%	92,3%	100,0%

A khi-négyzet próba eredménye szerint a vizsgált változók közt nincs szignifikáns összefüggés: $\chi^2(18)=26,59$, $p>0,05$.

Hasonló a helyzet a háztartási hulladékok eltüzelésével a fűtési időszakban. A fűtőszekción gyakran olyan dolgokat is elégetnek az emberek, melyek komoly környezetszennyezést okoznak. Sokak, akiknek nincs elegendő pénze fűtőanyagra, a hulladékot is elégetik, de vannak, akik kényelemből teszik ugyanezt, éppen ezért nem állapítható meg szoros összefüggés a jövedelmi helyzet és a vizsgált szokás között.

10. táblázat. A válaszadók egyes környezettudatos és/vagy környezetkímélő cselekvései és anyagi helyzetük összefüggései 6.

Háztartási hulladék eltüzelése a téli időszakban					
Háztartás jövedelme	Legkevésbé	Kevésbé	Inkább	Leginkább	Totál
0–50.000 Ft	65,2%	13,0%	13,0%	8,7%	100,0%
50.000–100.000 Ft	35,3%	23,5%	17,6%	23,5%	100,0%
100.000–150.000 Ft	24,2%	22,7%	25,7%	27,3%	100,0%
150.000–200.000 Ft	9,8%	19,6%	21,6%	49,0%	100,0%
200.000–250.000 Ft	0,0%	14,3%	35,7%	50,0%	100,0%
250.000 Ft felett	15,4%	7,7%	23,1%	53,8%	100,0%

A khi-négyzet próba eredménye szerint a vizsgált változók közt nincs szignifikáns összefüggés: $\chi^2(24)=33,76$, $p>0,05$.

Várakozásainkkal ellentétben, ismét a kevés bevétellel rendelkező válaszadók nem tartották jellemzőnek magukra nézve ezt a magatartásformát (65,2%), míg a 250.000 Ft feletti jövedelemi csoport 53,8%-a rendszeresen szabadul meg ilyen formában a szeméttől.

Ugyancsak meglepő módon, a jövedelem alapján kategorizált háztartások a legkisebb eltérést a környezet védelme érdekében történő anyagi áldozatvállalásra való hajlandóság tekintetében mutatták. Minden jövedelmi csoportban a megkérdezettek kb. fele állította, hogy vállalna több anyagi áldozatot környezetvédelmi okokból.

11. táblázat. A válaszadók egyes környezettudatos és/vagy környezetkímélő cselekvései és anyagi helyzetük összefüggései 7.

Anyagi áldozatvállalás a környezetmegóvás érdekében					
Háztartás jövedelme	Legkevésbé	Kevésbé	Inkább	Leginkább	Totál
0–50.000 Ft	17,4%	4,3%	30,4%	47,8%	100,0%
50.000–100.000 Ft	10,3%	10,3%	26,5%	52,9%	100,0%
100.000–150.000 Ft	13,6%	13,6%	22,7%	50,0%	100,0%
150.000–200.000 Ft	17,6%	15,7%	19,6%	47,1%	100,0%
200.000–250.000 Ft	14,3%	7,1%	35,7%	42,9%	100,0%
250.000 Ft felett	7,7%	7,7%	38,5%	46,2%	100,0%

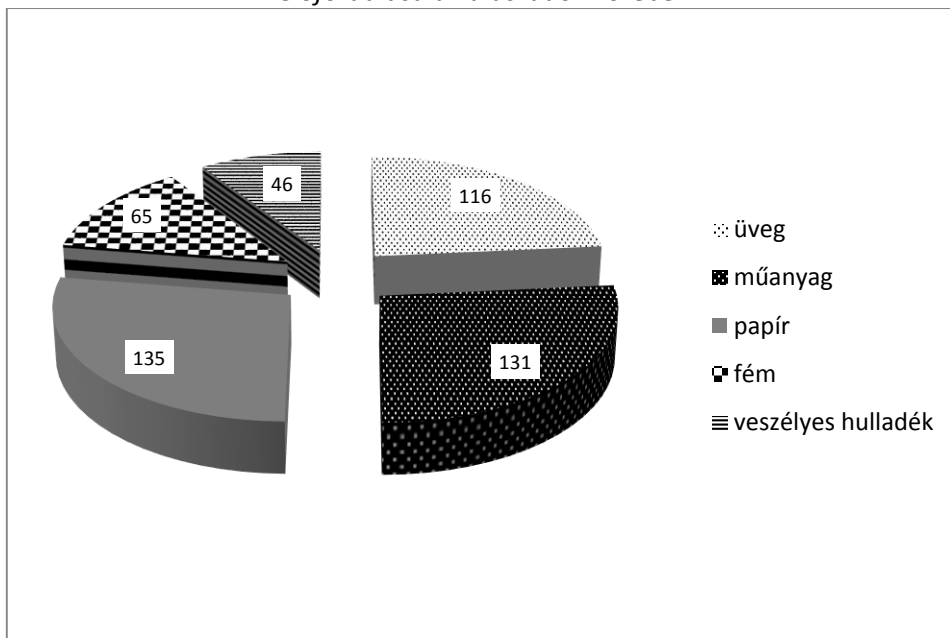
A chí-négyzet próba eredménye szerint a vizsgált változók közt szignifikáns összefüggés van: $\chi^2(24)=48,58$, $p=0,002$.

Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül a kérdőíves módszerben rejlő, az eredmények megbízhatóságát torzító hibalehetőségeket, jelen esetben a válaszadók őszinteségét, megfelelni vágyását. A kérdőív egy későbbi kérdésénél ugyanis újra rákérdeztünk az anyagi tényezők környezettudatosságát befolyásoló jellegére, de az ott kapott válaszok a jövedelem nagyság függvényében eltérőek lettek (14. táblázat).

A szelektív hulladékgyűjtés az egyik legjellemzőbb és leglátványosabb, közösségi szinten is könnyen azonosítható formája a környezettudatos magatartásnak a közterületeken elhelyezett szelektív hulladékgyűjtő edények megjelenése óta, illetve számos háztartás életébe szivárgott be részben vagy teljes mértékben a háztartási hulladék szelekciójának szokása, tekintettel arra, hogy az ezzel kapcsolatos ismeretátadás az oktatási, nevelési intézményekben folyó környezeti nevelés egyik alappillére. Az ország számos településén, a vizsgált településeken is felállításra kerültek a köztereken az újrahasznosítás első lépését lehetővé tevő hulladékgyűjtő edények, melyek elérhetősége azonban nem teljesen kiegyenlített a település lakói számára. A hozzáférést korlátozhatja, és ezzel együtt a környezettudatos cselekvés megvalósulásának valószínűségét csökkentheti, hogy a településeken mindössze egy-egy ilyen gyűjtőedény elhelyezése történt meg, ezek elérése a települések bizonyos részeiről idő- és energiárfordítást igényelhet. Az előző kérdésre adott válaszok bizakodásra adnak okot, hiszen jól látható, hogy a válaszadók jelentős hányada jellemzően

szelektíven gyűjti a háztartási hulladékot. Mélyítve az ezzel kapcsolatosan megszerzett információkat, a továbbiakban arra kértük a válaszadókat, jelöljék is meg, mely típusú hulladékot kezelik elkülönítve mindennapi fogyasztásuk, háztartási hulladéktermelésük során. Ötféle hulladéktípus esetében kérdeztünk rá annak kezelési szokásaira, melyek közül a válaszokban kiemelkedtek azon hulladékfajták, melyek nem csupán háztartási szinten válogathatóak szét, de azok hulladékgyűjtő edényekbe való elszállítására is van lehetőség, hiszen minden településen jellemzően háromféle tárolóedény érhető el, a papír-, a műanyag- és az üveghulladék elkülönítésére alkalmas megoldások jelennek meg a köztereken. Viszonylag magas szintű környezettudatosságot mutat, hogy e három hulladékfajta leginkább kézenfekvő és legkisebb áldozatvállalással megvalósítható szelektív gyűjtése mellett a másik két, általunk megjelölt hulladéktípust is nagy számú válaszadó kezeli elkülönítve: 65 fő a fémhulladékokat, 46 fő pedig a veszélyes hulladékokat kezeli külön, mely jelölések száma jól láthatóan elmarad az előző hárométól, azonban a situációs tényezők közül az elérhetőség, a szelektív gyűjtés lehetőségei is kevésbé adottak ezen típusok esetében.

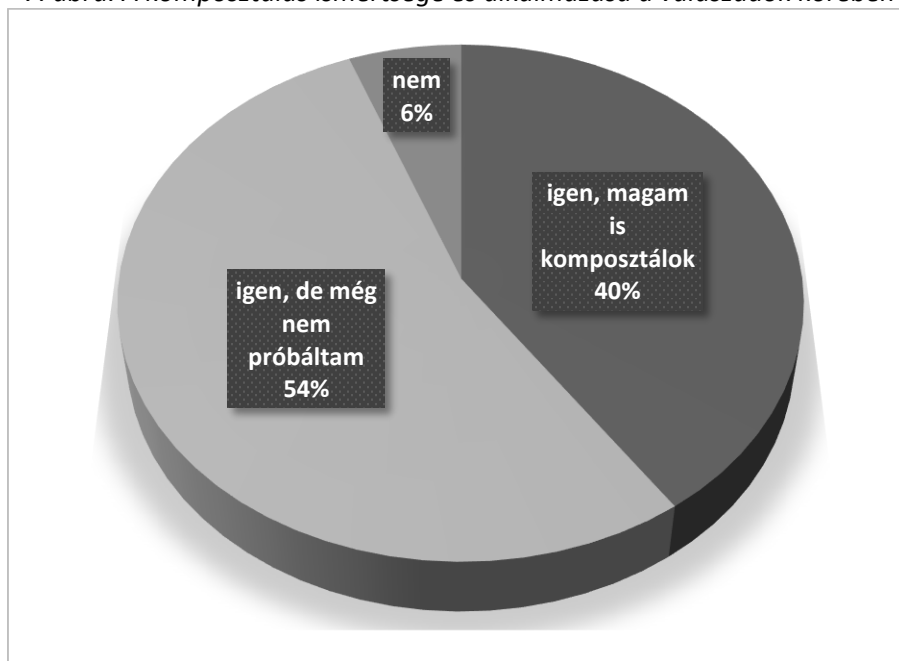
6. ábra. A különböző típusú hulladékok szelektív gyűjtési szokásainak előfordulása a válaszadók körében

A háztartási hulladékok gyűjtésének és a környezettudatos magatartás megvalósulásának egy másik jellemző formája a zöldhulladékok elkülönítése és újrahasznosítása, az úgynevezett komposztálás. A környezetvédelmi ismeretek birtoklása, a környezet megóvása melletti verbális elköteleződés, valamint a

környezetbarát attitűd a környezettudatosság igen lényeges összetevőit jelentik, ám a kapcsolódó célok elérése érdekében a cselekvés talán meghatározóbb. Amennyiben az akció valamilyen oknál fogva elmarad, mindössze részleges siker könyvelhető el. A vizsgált minta a komposztálás tekintetében hordozza ezt az ambivalenciát, hiszen a válaszadók 94%-a hallott már a komposztálásról, ismeri a módszert, azonban mindössze 40%-uk alkalmazza csak a megoldást, mely kevésbé mondható jó aránynak, azonban nem mutatja a környezettudatos cselekvés teljes hiányát, hiszen nem a megkérdezettek teljes köre rendelkezik a komposztáláshoz kapcsolódó feltételekkel, körülményekkel.

7. ábra. A komposztálás ismertsége és alkalmazása a válaszadók körében

A környezettudatosság vizsgálata, jelenlétének megítélése tekintetében nem csupán a cselekvések, konkrét megoldások, illetve szokások kerültek felmérésre, hanem a környezeti ismeretek megléte, mint a környezettudatosság feltétele is fókuszba került. Nyitott kérdés keretében kértük a válaszadókat, írják le, hogyan tudnák azonosítani a környezetre veszélyes hulladékokat, mely hulladékokat tartják káros hatásúnak. A válaszok közül kiemelkedik a vegyszerek, vegyi anyagok (ezen belül több esetben konkrétan is említésre került a sav, a lúg, a hipó, a mosószer), elem, gyógyszer, nejlonzacskó, olaj, akkumulátor említési gyakorisága. Érdemes megemlíteni, hogy mindössze néhány irreleváns válasz született: a válaszadók nem minden esetben tudták elkülöníteni a veszélyes hulladékokat és a káros anyagokat, illetve két fő gondolta úgy, hogy maguk az emberek jelentik a legfontosabb károsító tényezőt, hét fő pedig nem tudott megjelölni egyetlen környezetre káros anyagot sem. A környezettudatosság

alacsony szintjét és a kapcsolódó cselekvések korlátozott megvalósulási fokát jelzi, hogy számos olyan anyag került itt megjelölésre (nejlonzacskó, műanyag flakonok, dobozok, papírcsomagolás, fémhulladék stb.), melyekkel kapcsolatban a válaszadók a korábbiakban jelezték, hogy azokat használják, a keletkező hulladékokat pedig nem gyűjtik elkülönítve, az újrahasznosíthatóságukra törekvést nem tartják lényegesnek, vagy nem tudatosítják ennek jelentőségét.

12. táblázat. Veszélyes hulladékok azonosítása az említések száma szerint

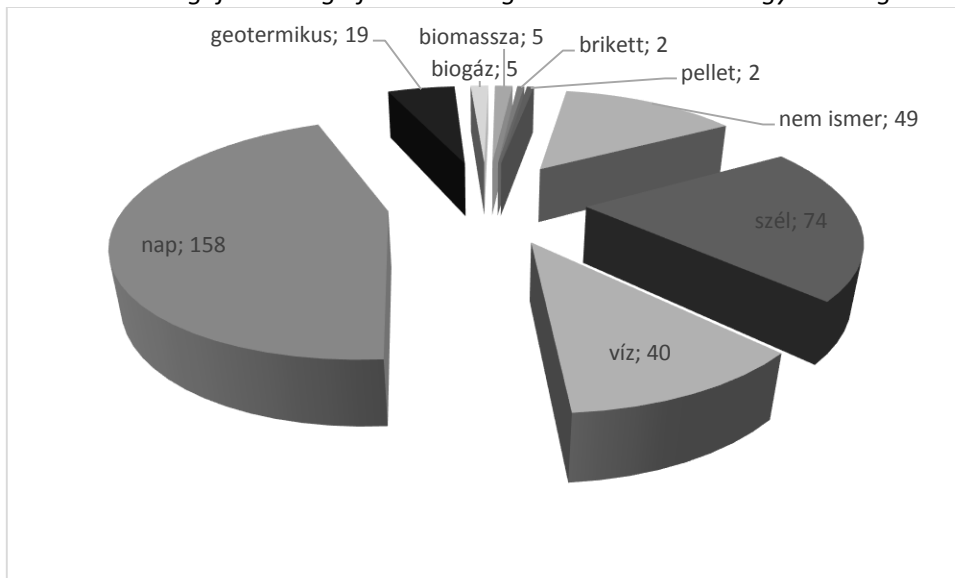
Veszélyes hulladék megnevezése	Említések száma
műanyag	90
vegyszer, vegyi anyag	90
akkumulátor	41
elem	32
olaj	32
nejlonzacskó	17
gumi	11
gyógyszer	11
festék	9
fém	9
üveg	8
elektronikai berendezések	5
üzemanyag	5
azbeszt	4
műtrágya	4
izzó	3
pala	3
papír	2

A környezet védelmében tett lépések egyik legfontosabbika, és a korábbiakban már említett „túllövés” hatásainak csökkentése tekintetében is elsődleges az energiafelhasználás racionalizálása, illetve az energiahasznosítással kapcsolatos szokások megreformálása. Az olcsó energiahordozók rendelkezésre állásának véges jellege, a klímaváltozás hatásainak fenyegető megnyilvánulásai, a gazdasági fejlődés és a fogyasztói társadalom növekvő igényeinek újragondolására kényszerítik az emberiséget. Napjainkban a fenntartható fejlődés már nem csak divatos kifejezés, hanem a túlélés záloga. Az alternatív energiaforrások felé fordulás új perspektívákat nyitott meg az innovatív gazdaság és az arra fogékony lakosság előtt. A jóléti társadalmak elkényelmesedtek, a

környezet megóvása viszont aktív cselekvést és áldozatvállalást követel mindenkitől, mely azonban az alternatív megoldásmódok ismeretét feltételezi.

A megkérdezettek korlátozott ismeretekkel rendelkeznek a megújuló energiaforrások kapcsán, döntő többségük a nap- és a szélenergiát azonosította, lényegesen alacsonyabb hányaduk tudott felsorolni egyéb alternatív energiaforrásokat. Az előzőekhez képest alacsonyabb, szinte elenyésző ismertségnek örvendő tényező a víz és a geotermikus energia, de a válaszok között néhány említéssel megjelent a biogáz, a biomassza, a pellet és a brikett is. A válaszadók közül volt, aki a fát, a pet palackot, az újrahasznosított papírt és a tüzelőanyagot is a megújuló energiaforrások közé sorolta. A válaszok alapján érzékelhető, hogy a megkérdezettek egy része csak részleges ismeretekkel rendelkezik a megújuló energiaforrásokról, illetve figyelemreméltó, hogy negyvenkilencen nyilatkozták, hogy nincs ismeretük e témakörrel kapcsolatban, ami felveti az általános környezeti ismeretek javításának szükségességét.

8. ábra. Megújuló energiaforrások megnevezése és említési gyakorisága

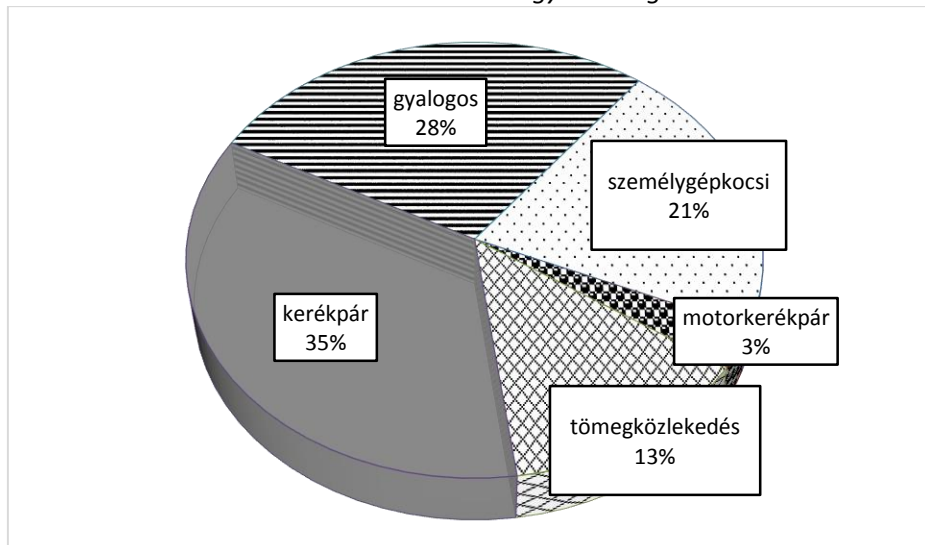
Az alternatív energiaforrások ismeretének szűkös volta előrevetíti, hogy ezek megkérdezettek körében való alkalmazása csupán alacsony szinten lesz érzékelhető. A válaszok alapján 220 fő nem használ megújuló energiaforrást. 16 fő nem válaszolt erre a kérdésre, két fő említette tévesen a fával való tüzelést és a brikett használatát, van azonban a válaszadók között olyan, aki nem csupán ismeri, de hasznosítja is az alternatív energiaforrásokat: néhányan napelemet, napkollektort alkalmaznak, továbbá geotermikus energiát hasznosítanak.

A környezet védelmének egy másik, szintén igen fontos, a társadalom szinte minden szereplőjét érintő szegmense a károsanyag-kibocsátás mértékének normalizálása. A globális és állami szintér, az ipari termelés nagymértékben

hozzájárul a környezeti károk ezen módon való kialakulásához, azonban a mikroszint szerepe sem elhanyagolható, hiszen mindannyian rendelkezünk olyan szokásokkal, végzünk nap mint nap olyan tevékenységeket, melyek hozzáadnak ezekhez a káros folyamatokhoz. Ilyen, a társadalom nagy része által űzött tevékenység a közlekedés, melynek többféle lehetséges módja közül a környezetkímélőbb módozatok kiválasztása már jelentős egyéni hozzájárulást jelenthet a környezet megóvásához.

A megkérdezettek többsége a mindennapi munkába, iskolába járást, ügyintézését környezetkímélő módon oldja meg, hiszen 140 fő kerékpárral, 112 fő pedig gyalogosan végzi mindennapi teendőit, lényegesen kevesebben, 84 fő (személygépkocsi) és 54 fő (tömegközlekedés) használ napi rendszerességgel valamilyen környezetszennyezőbb megoldást, motorkerékpárral pedig csupán 12 fő közlekedik rendszeresen.

9. ábra. Közlekedési módok alkalmazásának gyakorisága a válaszadók körében

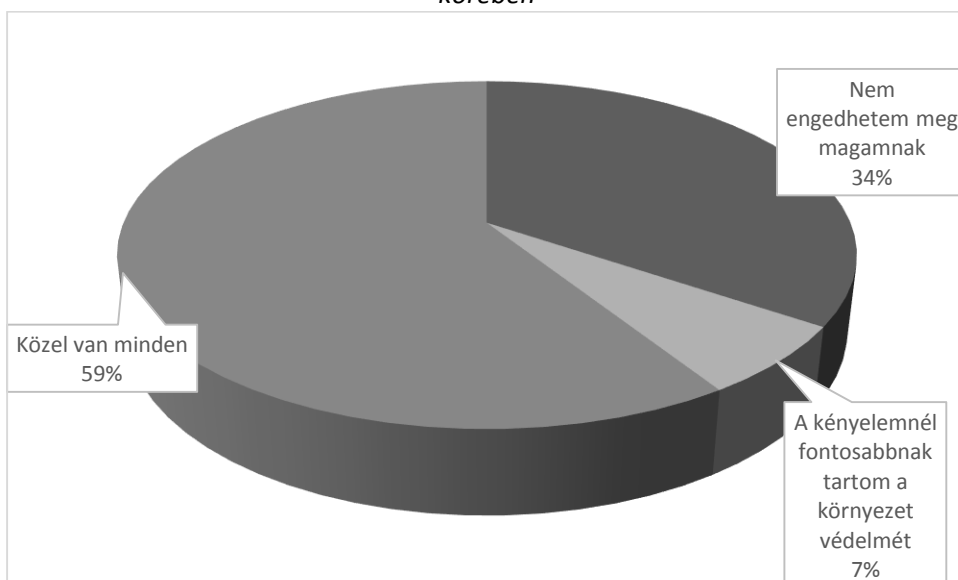

Környezetvédelmi szempontból előnyösnek tekinthető, hogy nagyjából a megkérdezett célcsoport harmada használ csak személygépkocsit naponta, ami több tényezőből fakadhat, hiszen nem feltétlenül a környezettudatosság vezérli a közlekedési eszköz választási szokásokat, sokkal fontosabb lehet, hogy adott személy rendelkezik-e egyáltalán gépkocsival, illetve szerepelnek-e a mindennapi feladataiban olyanok, melyek elvégzéséhez nagyobb távolságok áthidalására van szükség.

A nem gépkocsival, motorkerékpárral közlekedők közül legtöbben, kilencvenegyen azzal indokolták választásukat, hogy közel van minden, ügyeik intézése, munkába járásuk során nem érdemes autóba ülni, egyszerűbb gyalog vagy kerékpárral eljutni bárhová. 53 fő nyilatkozott úgy, hogy nem engedheti meg magának a napi szintű gépkocsival, illetve motorkerékpárral történő közlekedést.

A válaszadók közül 10 fő az, aki környezettudatos okot jelölt meg válaszában, ennyien deklarálták, hogy fontosabbnak tartják a környezetük védelmét saját, egyéni kényelmüknél. Az egyéb okok között 6 fő esetében jelent meg a lehetőségek híján történő, kevésbé tudatos környezetvédő közlekedési magatartás, ők a saját autó és/vagy a jogosítvány hiányában választanak környezetkímélőbb megoldást, illetve többen válaszolták, hogy szeretnek gyalogolni, illetve biciklizni, 4 fő pedig egészségügyi okok miatt már nem vezethet, 1 fő a MÁV-nál dolgozik, így ingyen utazhat tömegközlekedéssel, vagyis esetükben a speciális szituációs tényezők a választások eredői.

10. ábra. A gépkocsi és a motorkerékpár használat kerülésének oka a válaszadók körében

Ezen eredmények rávilágítanak a kistelepülési létforma környezetvédelmi szempontból megmutatkozó előnyeire: mivel településen belül nincsenek nagyobb földrajzi távolságok, akár gyalogosan is elérhető, megközelíthető minden lényeges úti cél, a települések közötti mozgás pedig a legtöbbször esetében nem napi szintű tevékenység, így az itt élők közlekedési, személygépkocsi használati szokásai anyagi helyzetüktől függetlenül is kedvezőbbek a városban élőkéhez képest.

Az egyéni szempontból értékelt egészség- és környezettudatos magatartás (összefüggésük nem vitatható) jövőben mutatkozó individuális és társadalmi hasznai adott pillanatban gyakran elhomályosulhatnak a környezet vagy az egyén egészsége számára kevésbé kedvező cselekvések azonnal jelentkező, lényegesen károsabb, de kényelmesebb, olcsóbb, egyszerűbb megoldásaihoz képest. Ennek köszönhető, hogy a jövőbeni következmények

mérlegelése nélküli környezetkárosító egyéni magatartások számos módozatával találkozunk a mindennapokban.

A következő kérdésblokk válaszait kategóriákba rendezve jól látható, milyen különböző szokások, tevékenységek határozhatóak meg, amelyekkel a megkérdezettek saját véleményük szerint károsítják környezetüket. Az első és legtöbbször által jelölt káros szokás a dohányzás, mely azon tevékenységek egyik tipikus formája, ahol az egészség- és környezetkárosító hatás együttesen van jelen. 190 fő válaszadó közül 59 fő gondolta úgy, hogy a dohányzással károsítja környezetét. További, viszonylag magas említést kapott szokás a gépjármű használata, mely a válaszadók 13,7%-nál van jelen. 26 fő használ gépjárművet, közlekedik napi vagy heti rendszerességgel autójával, mely során károsítja környezetét. Egy korábbi, a közlekedési szokásokra irányuló kérdésblokkban a válaszadók magasabb száma, 84 fő jelölte meg a gépjárművet, mint általa a mindennapi munkába, iskolába járáshoz használt eszközt, itt azonban ennél lényegesen kevesebben azonosították a gépjármű-használatot mint környezetkárosító szokást. Ez az eltérés jól mutatja a környezeti tudat, tudatosság és az ismeretek részleges hiányát, ami akadályozza a környezetkárosító tényezők azonosítását mind globális, közösségi szinten, mind pedig az egyén saját élettere és szokásrendszere szintjén.

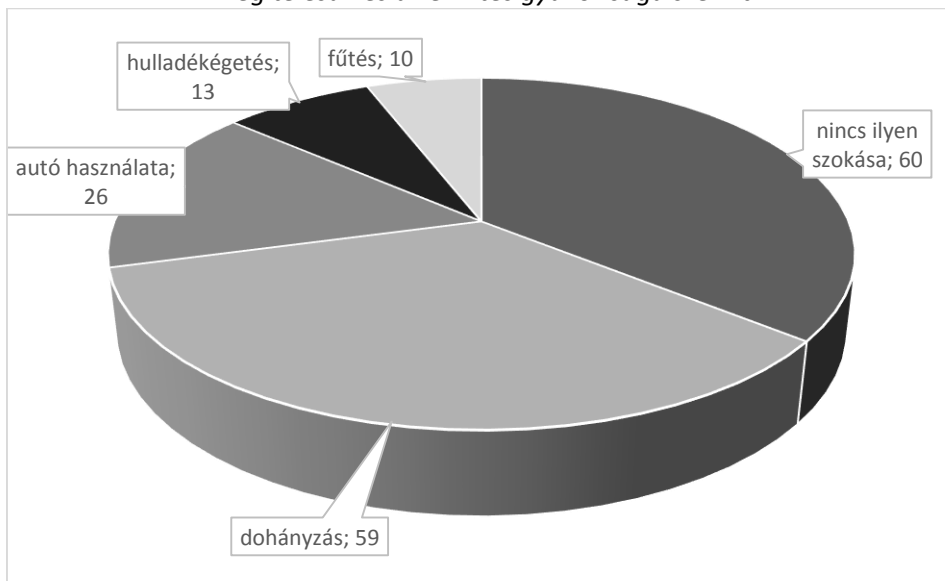
Több korábbi kérdésblokkban rákérdeztünk a megkérdezettek környezettudatos cselekvésének egyik lényeges fokmérőjeként tekintett hulladékgyűjtési és hulladékkezelési szokásaira, a környezettudatos cselekvési formák realizálódásának azonosítása érdekében. Az ott kapott válaszok és az itt megjelenő eredmények csupán részben mutatnak egyezőséget, hiszen míg egy korábbi kérdésben mindössze 80 fő nyilatkozott úgy, hogy rá egyáltalán nem jellemző a háztartásban keletkező hulladék fűtési szezonban történő elégetése, további 161 fő pedig jelezte, hogy rá bizonyos mértékben jellemző ez a szokás, addig itt ismételtelen mindössze a megkérdezettek elenyésző hányadának (12 fő) szubjektív megítélésében jelentkezik ez a szokás a környezetre káros tevékenységei között, és ők is elsősorban a zöld hulladék elégetéséről nyilatkoztak. Fontos kiemelni, hogy összesen 1 fő jelezte, hogy a zöld hulladékon kívül műanyagot is szokott égetni. Ezen kérdéskörhöz kapcsolódva a válaszadók közül további 10 fő jelezte, hogy a téli időszakban kályhával fűt, mivel ez számukra sokkal gazdaságosabb, illetve néhány háztartás számára nincs lehetőség a gázvezeték bekötésére. A megkérdezettek 5,3%-a szerint a fával történő fűtés káros a környezetre, de más, megújuló energiaforrás hiányában egyelőre ez a megoldás a legegyszerűbb számukra. A válaszok között alacsony említési gyakorisággal jelentkező szokások is megjelentek, melyeket mindössze egy-egy válaszadó azonosított saját környezetkárosító szokásai között. A szórványosan jelentkező válaszok közül némelyek a megkérdezettek lakóhelyéhez köthetők, a permetezéssel, vegyszerezéssel kapcsolatosak: 1-1 fő jelezte, hogy kerti gazdálkodása során használ növényvédő szereket, melyek használata károsítja környezetünket. További eset a papírtasak helyett nejlonzacskó használata,

melyet két fő említett. Egy fő elmondása szerint a használt zsírt kiönti, nem gyűjti, de nem tud gyűjtési lehetőségről, mellyel ez a környeztkárosító szokás megelőzhető, elkerülhető lenne. A különböző szépségeti szerek (pl. dezodor, spray) használatát 2 fő említette mint a környezetre káros szokást, továbbá 2 fő válaszadó kiemelte az általa használt szórakoztató elektronikai készülékeket, melyek káros hatással vannak a környezetre. Az előzőekben említett válaszok ismételtén a környeztkárosító anyagokkal kapcsolatos ismeretszint alacsony voltát tükrözik, hiszen a kisszámú említéssel megjelenő szokások között találunk olyanokat, melyek egyértelműen alacsony környezettudatosságot és potenciális környeztkárosítást mutatnak. Ennek ellenére csupán néhányan azonosították ezeket saját életükben, még úgy is, hogy igen sokan a megkérdezettek közül ezek között többet saját magukra jellemzőként jelölték meg, vagyis a válaszadók nagy része nem tudja azonosítani, mely tényezők, szokások hatnak a környezet megóvása ellen. Emellett visszaköszön a veszélyes hulladékok azonosításának problematikája, hiszen azzal már korábban találkozhattunk, hogy a veszélyes anyag és a veszélyes hulladék fogalma nem tisztázott a válaszadók körében, így például a szórakoztató elektronikai berendezések használata is megjelenik a káros szokások között.

A válaszadók 31,6%-ának, 60 főnek szubjektív megítélése, önbevallása szerint nincs olyan szokása, tevékenysége, amely károsítaná környezetét, mely adat szintén a környezettudatos viselkedés hiányára, és a környezeti ismeretek hiányosságaira utal.

11. ábra. A válaszadók káros tevékenységeinek megoszlása szubjektív megítélésük és az említés gyakorisága szerint

Ahogy az már több esetben és különböző kontextusokban is említésre került, a környezettudatos cselekvést számos különböző tényező befolyásolja. Kollmuss és Agyeman (2002) három tényezőcsoport köré szervezve határozzák meg az egyéni cselekvést befolyásoló hatásokat, melyek a demográfiai tényezők (nem, életkor), valamint további külső és belső tényezők. Ezen külső és belső tényezők között azonosítják a szerzők a különböző intézményi feltételeket (a feltételek rendelkezésre állását), a gazdasági tényezőket (saját anyagi helyzet, illetve megtérülési idő), a társadalmi és kulturális normák befolyásoló hatását, illetve az ökológiai tudást, valamint a cselekvés környezetre gyakorolt hatásának tudását, és a családok, barátok által leginkább befolyásolt értékrendszert mint magatartást befolyásoló tényezőt. (Marjainé, 2008)

13. táblázat. Egyes tényezők környezettudatosságot befolyásoló hatása a megkérdezettek szerint (N=243)

Tényezők		Legkevésbé	Kevésbé	Inkább	Leginkább	Nem válaszolt
Ismeretek	fő	20	19	78	124	2
	%	8,3	7,9	32,4	51,5	0,8
Anyagi tényezők	fő	18	16	33	174	2
	%	7,5	6,6	13,7	72,2	0,8
Aktuális információk	fő	18	30	71	119	5
	%	7,6	12,6	29,8	50	2,1
Vásárlói tájékoztatás	fő	25	33	64	119	2
	%	10,4	13,7	26,5	49,4	0,8
Szükséges feltételek	fő	16	17	41	167	2
	%	6,6	7	17	69,3	0,8
Családtag jó példája	fő	22	14	45	160	2
	%	9,1	5,8	18,7	66,4	0,8
Barátok, szomszédok jó példája	fő	34	27	60	120	2
	%	14,1	11,2	24,9	49,8	0,8
Híres emberek jó példája	fő	77	36	52	76	2
	%	31,9	14,9	21,6	31,5	0,8

A környezettudatosság alapja a kapcsolódó ismeretek megléte. Az egyén csak akkor képes tudatosan, tervszerűen és különböző, általa megválasztott tevékenységek, eszközök alkalmazásával környezete védelmében tenni, ha tisztában van azzal, mely tevékenységekkel árt vagy használ környezetének, illetve mely módokat és milyen eredménnyel választhatja a környezeti károk mérséklése vagy megelőzése érdekében. A 241 fő válaszadó többsége 124 fő (51,5%) ismeri el a környezeti ismeretek alapvető fontosságát mint a környezettudatos magatartás egyik kardinális előfeltételét, illetve további 78 fő

(32,4%) szerint fontos az ismeretátadás. Az információk és a tudásanyag fontossága a korábbi válaszok eredményei alapján is nélkülözhetetlen, hiszen az ennek híján lévő válaszadók számára jól láthatóan nehézséget okozott a környezetkárosító tevékenységek, alternatív energiafelhasználási lehetőségek és eszközök, valamint akár a veszélyes hulladékok azonosítása is, ami a környezettudatosság jelentős gátló tényezőjeként jelentkezhet esetükben. Mivel a megkérdezettek között kevesen voltak olyanok, akik 16 év alatti gyermeket nevelnek, nem tudható biztosan, hogy a gyermekek oktatási, nevelési intézményekben való környezeti nevelése milyen mértékben szivárog be a háztartás tudásrendszerébe, de a kapott eredmények nem emelik ki ezen programok ilyen irányú hatékonyságát. A válaszadók fele, 119 fő gondolja úgy, hogy bárhol is érkezik környezetvédelemmel kapcsolatos aktuális, akár innovatív újdonságokat bemutató információ, annak a könnyű megszerezhetősége a legfontosabb. Mindössze 18 fő érzi úgy, hogy az aktuális információk hozzáférhetőségének szerepe elenyésző a környezettudatosságuk fejlesztésében. Fontos kérdés, hogy az információ honnan érkezik, és a válaszok alapján elmondható, hogy a megkérdezettek többsége (119 fő) szerint a tudatos vásárlói magatartást megalapozó információkat a termék forgalmazóinak, vagy eladóinak kellene biztosítaniuk, megkönnyítve ezzel a tudatos választást.

Több esetben került már fókuszba az anyagi helyzet és a környezettudatos cselekvés kapcsolata. A válaszok alapján nem minden tevékenység esetében van kiemelkedő szerepe az anyagi kondícióknak, azonban az egyértelműen kiolvasható az eredményekből, hogy az anyagi áldozatvállalásra való hajlandóság igen alacsony a megkérdezettek körében, csakúgy, mint az ország teljes lakossága körében. Számos olyan módszer azonosítható a környezettudatosságra való törekvés cselekvési formái között, mely kisebb-nagyobb anyagi vonzattal bír, és amelynek vállalása a kutatási helyszín hátrányos helyzetű településeinek lakosságától nem elvárható. A válaszadók többsége (174 fő) ennek megfelelően úgy véli, hogy leginkább anyagi helyzetének javulása segíthetné hozzá környezettudatos magatartásformák megvalósításához, s mindössze 34 fő nyilatkozott úgy, hogy az anyagi háttér kevésbé fontos tényező a környezet védelme tekintetében.

A 14. táblázatból jól látszik, hogy az anyagi tényezők szerepe a környezetvédő magatartások kialakításában és erősítésében a háztartások jövedelmi szintje alapján eltérő megítélés alá esik. Bár a megkérdezettek több mint 72%-a szerint ez az egyik legbefolyásolóbb tényező, az alacsonyabb és a magasabb bevétellel rendelkező háztartások között szignifikáns ($p=0,002$) különbség mutatható ki. Meglepő módon, a legmagasabb jövedelmi kategóriába tartozókat befolyásolják leginkább az anyagi tényezők saját környezetük megóvásában (69,2%), míg az 50.000 Ft alatti jövedelemből gazdálkodók csak 43,5%-a gondolta úgy, hogy az anyagi javak a legmeghatározóbbak e kérdésben.

14. táblázat. Az anyagi tényezőknek tulajdonított fontosság a saját környezetvédő magatartásformák erősítésében, a háztartások jövedelmének függvényében

Segítenék-e az anyagi tényezők saját környezete védelmében?					
Háztartás jövedelme	Legkevésbé	Kevésbé	Inkább	Leginkább	Totál
0-50.000 FT	13,0%	8,7%	34,8%	43,5%	100,0%
50.000-100.000 FT	7,4%	14,7%	25,0%	52,9%	100,0%
100.000-150.000 FT	9,1%	12,1%	37,9%	40,9%	100,0%
150.000-200.000 FT	3,9%	15,7%	27,5%	52,9%	100,0%
200.000-250.000 FT	7,1%	7,1%	35,7%	50,0%	100,0%
250.000 FT felett	0,0%	15,4%	15,4%	69,2%	100,0%

A környezet aktív védelmének további feltétele a külső befolyásoló tényezők között intézményi feltételrendszerként azonosított dimenzió, mely többek között a szelektív hulladékgyűjtő edények rendelkezésre állását, energiatakarékos berendezések megvásárolhatóságát stb. foglalja magában. A tudatosság magas szintjével való rendelkezés esetén sincs könnyű dolga az egyéneknek, ha hiányzó feltételrendszerben igyekszik tudatos magatartást gyakorolni, mellyel egyetértenek a válaszadók is, akik közül 167 fő szerint igen fontos, hogy a szükséges kondíciók biztosítottak legyenek.

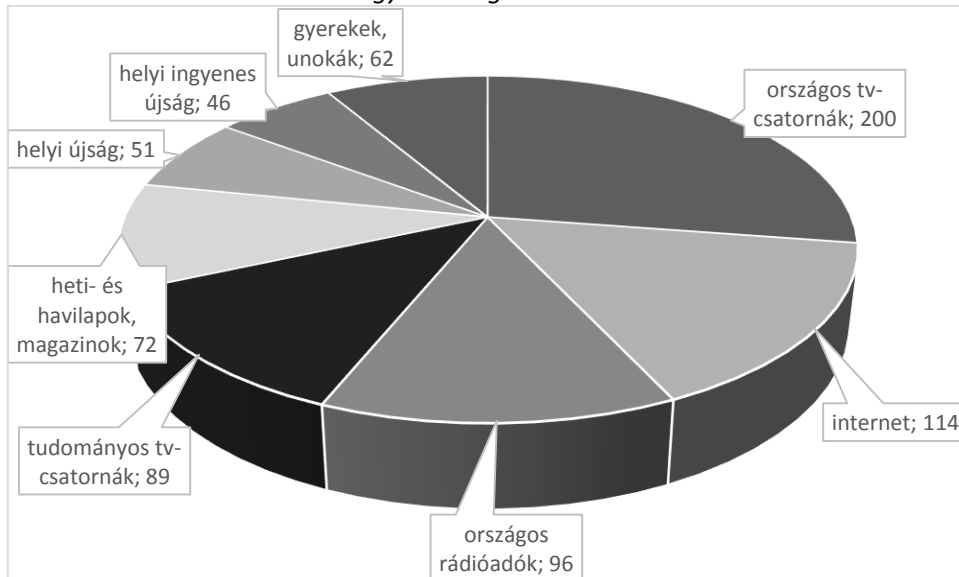
További fontos blokként azonosítható a környezettudatos életvitel feltételei tekintetében az értékrendszer, melynek kialakításában a szocializációs színterek, a kisközösség, a barátok, szomszédok és a családtagok hatása a legerősebb. A szakirodalom ezen megállapításait jól visszatükrözik a kapott válaszok, hiszen a családtagok pozitív példája 160 fő szerint, míg a barátok, szomszédok példája 120 fő szerint kiemelkedő fontosságú a környezet védelme tekintetében. A híres emberek, példaképek szerepe nem ennyire egyértelmű, a tőlük származó pozitív példák hatásaival kapcsolatban csak 76 fő emelte ki a meghatározó szerepet, 36 fő szerint pedig szinte egyáltalán nem fontos. A tényezők értékeléseinek összehasonlítása alapján megállapíthatjuk, hogy a megkérdezettek a saját környezetük védelmében leginkább segítő tényezők közül az anyagi tényezőket, a környezettudatos életvitelhez szükséges feltételek meglétét, és a családtagok jó példáját emelik ki. További lényeges tényezők, melyek a megkérdezettek szerint leginkább segítenék a saját környezetük védelmét, a környezettudatos életvitellel kapcsolatos friss, aktuális információkhoz való könnyű hozzájutás, a környezettudatos döntést megkönnyítő vásárlói tájékoztatás, illetve a barátok, szomszédok jó példája. Összességében megállapítható, hogy szinte minden tényező fontosságát igen magasra értékelték a válaszadók, alig-alig emelkedett ki egy-egy a kérdőívben megjelölt lehetőségek sorából.

A környezettudatos életvitel kialakításában és megvalósításában szerepet játszik az információ mellyel az egyének rendelkeznek, ezért kutatásunk során kíváncsiak voltunk arra, hogy a környezetvédelemmel és a környezeti

problémákkal kapcsolatos ismereteket és információkat honnan szerzik a válaszadók. A megkérdezettek több választ is megjelölhettek az általunk meghatározott információ-források közül.

A válaszok alapján megállapíthatjuk, hogy a válaszadók 82,3%-a (200 fő) elsősorban az országos tv-csatornák műsoraiból, 114 fő (46,9%) az internetről, 96 fő (39,5%) országos rádióadók műsoraiból, 89 fő (36,6%) tudományos tv-csatornák műsoraiból tájékozódik: ez kiemelkedően magas arány a többi információforráshoz képest. Vagyis megállapítható, hogy a közösségi média határozza meg az ismereteket, melyekkel a megkérdezettek rendelkeznek a környezetvédelemmel és a környezeti problémákkal kapcsolatban. További fontos információközvetítők a heti- vagy havilapok, magazinok (72 fő), a helyi újság (51 fő), a helyi ingyenes terjesztésű újság (46 fő). A családtagok szerepe is jelentős, hiszen az információk mellett példamutatással is szolgálhatnak. A környezetvédelemmel kapcsolatos ismereteket leginkább a gyerekektől, unokáktól szereznek a szülők, nagyszülők (62 fő), hiszen ez az a generáció, amelyet a legkönnyebben szólítanak meg az érzékenyítő stratégiák és eszközök. A szakirodalom, az ismeretterjesztő előadások, rendezvények minimálisan jelentek meg a válaszok között, illetve a civil szervezetek ez irányú tevékenysége sem jelentős a megkérdezettek szerint.

12. ábra. A környezetvédelemmel kapcsolatos információk forrása az említések gyakorisága szerint

Az egyéni attitűd a környezettudatos cselekvés meghatározói között legalább olyan fontos szerepet foglal el, mint az ismeretek, vagy akár az egyéb situációs tényezők. Az egyes problémák és a hozzájuk kapcsolódó feladatok nem egymáshoz képest kell, hogy rangsorolásra kerüljenek, de fontos, hogy

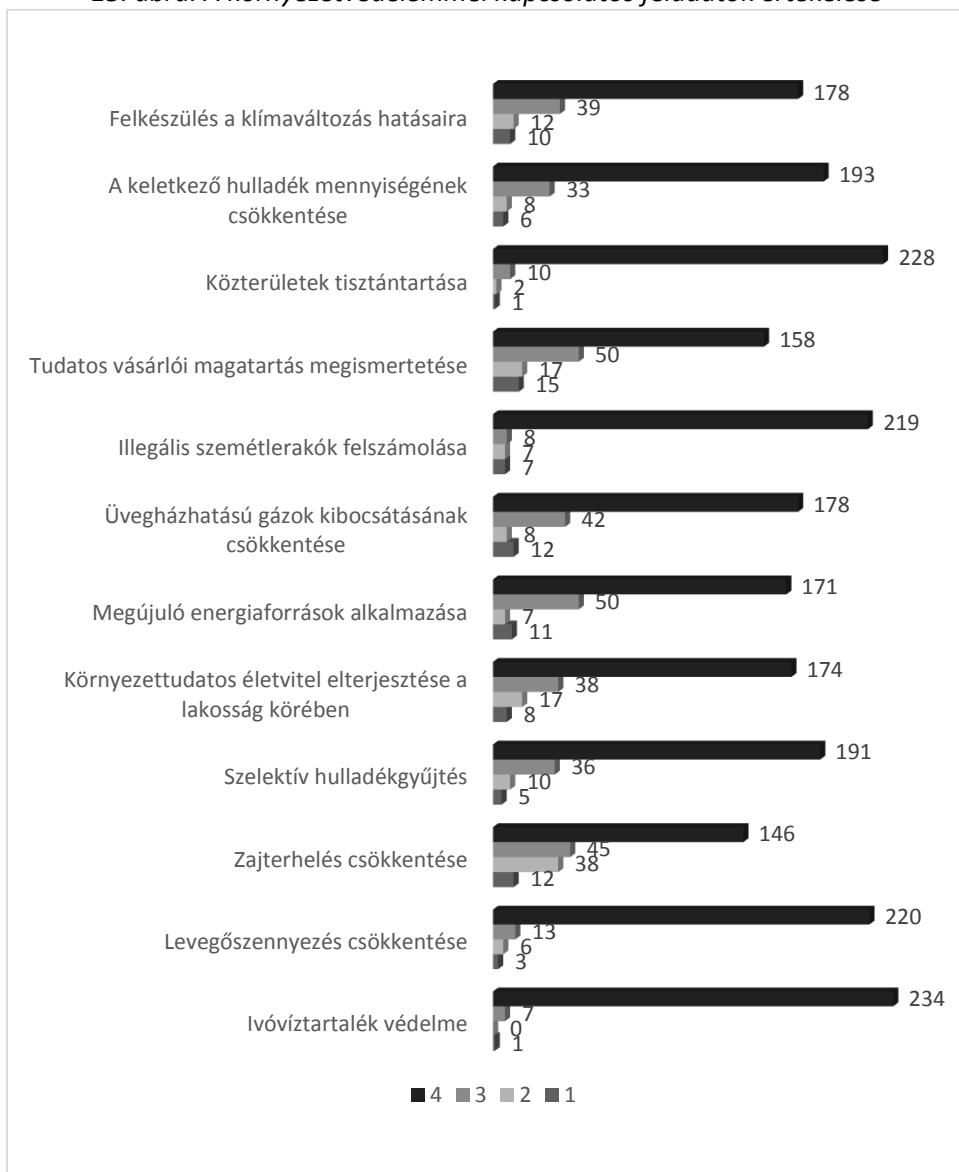
felmérhető és azonosítható legyen az egyes feladatokkal kapcsolatos általános attitűd és elköteleződés. A válaszadók többségének (96,7%) véleménye szerint leginkább az ivóvíztartalékok védelme jelentkezik megoldandó környezetvédelmi feladatként, mindössze egy fő gondolta úgy, hogy ezen feladatokra szinte nem is érdemes figyelmet fordítani. A levegő- és zajszennyezés csökkentését hasonlóan lényeges feladatként könyvelték el a válaszadók, hiszen előbbit 220 fő, utóbbit pedig 146 fő sorolta a kiemelkedő környezetvédelmi aktivitások közé – bár a zajterhelés tekintetében kevésbé kiegyenlítettek a vélekedések, hiszen a válaszadók 20,7%-a szerint ez a legkevésbé sürgető feladat.

Az információközvetítés, az ismeretek terjesztése nem egyszerű feladat, ugyanakkor a megkérdezettek válaszai alapján megállapítható, hogy fontosnak tartják a lakosság környezeti nevelését, a környezettudatos életvitellel kapcsolatos információk, ismeretek megosztását, elérhetőségének biztosítását, ami ismételten összevág a korábbi eredményekkel, melyek a környezettudatosság alapvető feltételeként értékelik az ismeretek rendelkezésre állását. Mindössze 25 fő (10,5%) véleménye szerint kevésbé fontos ez a feladat, a többség (212 fő), a válaszadók 89,5%-a a leginkább megoldandó feladatok közé sorolja a környezettudatos életvitel elterjesztését a környezetvédelmi feladatok körében. Ezzel összefüggő terület a környezettudatos vásárlói magatartás megvalósulását segítő információk átadása, ahol számos szereplő felelőssége megállapítható a termékek gyártóitól azok forgalmazóiig. Az ezzel kapcsolatos ismeretszerzést fontosnak tartják a megkérdezettek, mely a válaszokból (240 fő) is kiderül: 158 fő (65,8%) szerint a legfontosabb, 50 fő (20,8%) fontos, 32 fő (13,3%) kevésbé fontos feladatnak tekinti.

A megújuló energiaforrások alkalmazásának szükségességét a válaszadók (239 fő) jelentős többsége (171 fő), 71,5%-a a legfontosabb feladatok közé sorolja, további 50 fő (20,9%) inkább, 18 fő (7,5%) kevésbé tartja fontosnak. Az e feladat értékelésénél kapott válaszok biztatóak, hiszen a többség pozitívan vélekedett e környezetvédelmi feladat megvalósításával kapcsolatban, vagyis fontosnak tartja a megújuló energiaforrások létét.

A válaszadókat közvetlenül nem érintő kérdések is relevánsnak bizonyultak, hiszen az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentését 178 fő, az illegális személtlerakók felszámolását pedig 219 fő tekintette fontos tevékenységnek. Előbbit mindössze 20, utóbbit pedig mindössze 14 fő sorolta a kevésbé fontos tevékenységek közé. 241 válaszadóból 228 fő (94,6%) a környezetvédelmi feladatok körében az egyik legfontosabbnak – az ivóvíz után – a közterületek tisztántartását tekinti. Az alapvetően prevenciók célokat tükröző, a keletkező hulladék csökkentésének feladatát hangsúlyozó válaszlehetőség szintén magas értékelést kapott, a megkérdezettek többsége, 193 fő (80,4%) szerint a legfontosabb, 33 fő (13,7%) szerint pedig fontos környezetvédelmi feladat a környezet ilyen módon való megóvása.

13. ábra. A környezetvédelemmel kapcsolatos feladatok értékelése

Megállapítható, hogy a válaszadók a környezetvédelmi feladatok közül leginkább fontosnak az ivóvíztartalék védelmét, a közterületek tisztántartását, a levegőtisztosítás csökkentését és az illegális szeméttelrakók felszámolását tekintették, bár markáns különbségek nem tapasztalhatóak a különböző feladatok értékelése tekintetében.

A fosszilis energiahordozók tartalékainak kimerülésével egyre inkább felértékelődnek a megújuló energiaforrások, fogyasztói szinten pedig az energiaköltségek csökkentésére irányuló törekvés teszi szükségessé a megújuló

energiák hasznosítását. Az alternatív energiaforrások jelentősége, hogy használatuk összhangban van a fenntartható fejlődés alapelveivel, és nem okoznak környezetszennyezést. Ezekkel a célokkal összhangban jelentős környezetipari beruházásnak számít az a napfarm, mely Sellyétől délre, a Drávaiványiba vezető úton található. Hivatalosan 2013. 11. 04-én adták át az akkor már több mint fél éve működő naperőművet. A Tamási Naperőmű Kft. beruházásaként 2,5 hektáros területen 460 millió forintból épült, 0,5 megawatt teljesítményű, napkövető rendszerű erőmű az 50 úgynevezett forgatónak és rajtuk az egyenként 70 négyzetméternyi napelemnek köszönhetően 250 háztartás éves szükségletéhez elegendő villamos energia termelésére képes. A napfarm automatizált, élő személyzet nélkül látja el feladatát.

A kérdőív utolsó blokkjának kérdései a lakosság napfarmmal kapcsolatos ismereteit vizsgálták. A fejlesztés nemcsak a regionális, illetve a nemzeti környezeti stratégia célkitűzéseivel jelent szinergiát, de fontos mérföldkőve lehet egy elmaradott térség felzárkóztatásának. A lakosság információi ezzel szemben igen korlátozottnak mondhatóak, a megkérdezettek 21%-a azt állította, hogy nem hallott még az erőműről. Azok a válaszadók, akik tudtak a napfarm létezéséről (79%), a 15. táblázatban összesített információforrásokat jelölték meg. A válaszokból jól látszik, hogy a kistelepülésekre jellemző módon, a személyes tapasztalat mellett még mindig az ismerősök, informális kapcsolatok jelentik az elsődleges információforrást, háttérbe szorítva az írott és elektronikus médiát. Arról nincs ismeretünk, hogy megtörtént-e (és ha igen milyen kommunikációs csatornák felhasználásával) a lakosság tájékoztatása a beruházásról, annak forrásfelhasználásáról, céljáról vagy az erőmű által megtermelt energia felhasználásának lehetőségeiről.

15. táblázat. A megkérdezettek információinak forrása a sellyei naperőművel kapcsolatban az említések száma szerint

Hol hallott a sellyei naperőműről?	
Látta	104 fő
Ismerősöktől, családtagtól hallott róla	36 fő
Rokona ott dolgozik	3 fő
Újságban olvasott róla	16 fő
Tv-ben látta	2 fő
Interneten olvasott róla	2 fő
Szórólap	5 fő
Egyéb helyen (faluk, bolt stb.)	19 fő
Nem tudja	4 fő

A környék településein élők elégtelen tájékoztatására, egyfajta információs deficitre utal az is, hogy a mintába bevont személyek több mint hatvan százaléka (62%) nem tudta megmondani, hol hasznosul az itt megtermelt energia, sőt, akik úgy gondolták, hogy ismerik a felhasználás helyét, más és más

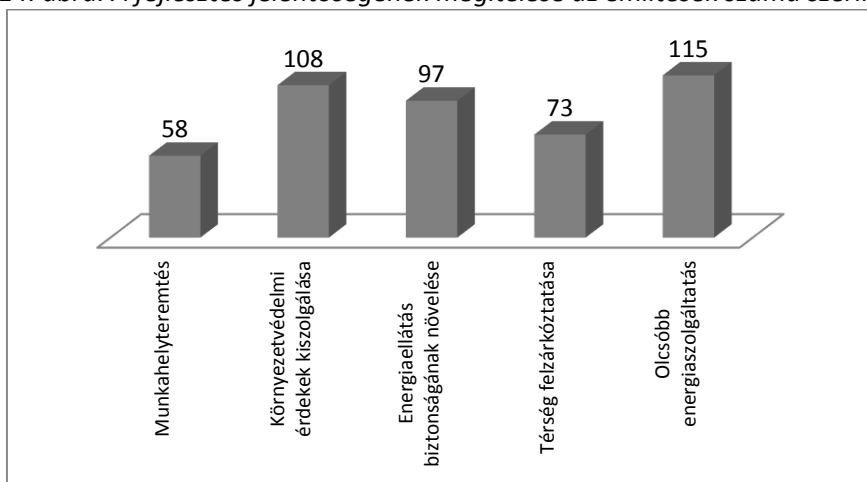
haszonélvezőket jelöltek meg (16. táblázat) az egyéni vállalkozásoktól egészen a Sellyén kívüli hasznosulásig, miközben a megtermelt energiát a közcélú hálózatba táplálják be.

16. táblázat. Az erőmű által megtermelt energia felhasználásának vélt helye az említések száma szerint

Mit gondol, hol hasznosítják a naperőmű által termelt energiát?	
E-ON	25 fő
Helyi közintézmények	41 fő
Sellyén	16 fő
Csibefarm	3 fő
Egyéb helyi vállalatok	4 fő
Nem tudja	1 fő
Biztos nem Sellyén	1 fő

A fejlesztés jelentőségét, pontosabban céljait is eltérő módon ítélték meg a válaszadók: az általunk felkínált lehetőségek közül legtöbbször az olcsóbb energiaszolgáltatást, a környezetvédelmi érdekeket és az energiaellátás biztonságának növelését említették. Ez arra enged következtetni, hogy a válaszadók tisztában vannak az alternatív energiaforrások nyújtotta lehetőségekkel. A megújuló napenergia a fosszilis forrásokkal szemben hosszú távon jelent megoldást az emberiség energiaszükségleteinek kielégítésére, hiszen folytonosan, vagy bizonyos gyakorisággal fordul elő a természetben. A munkahelyteremtést a beruházás jelentőségeként 58 fő említette, annak ellenére, hogy a napfarm nem igényel élő munkaerőt, hiszen működése teljes mértékben automatizálva van.

14. ábra. A fejlesztés jelentőségének megítélése az említések száma szerint

Vizsgálatunk során kíváncsiak voltunk, milyen fejlesztéseket tartanának szükségesnek a megkérdezettek, feltételezve, hogy a válaszok relevanciája tükrözi valamilyen szinten a minta környezetiparral és annak lehetőségeivel kapcsolatos ismereteit, valamint artikulálja azokat az igényeket, melyek a döntéshozók stratégiaalkotását is befolyásolhatják. 87 fő azonban nem válaszolt arra a kérdésre, hogy milyen környezetipari fejlesztéseket látna szívesen a térségben, további 31 fő pedig nem tudott ilyen jellegű beruházást megnevezni. A 17. táblázatban a leggyakoribb említések számának megjelölésével kerültek összefoglalásra a válaszadók elképzelései.

17. táblázat. A megkérdezettek által megnevezett fejlesztendő területek az említések száma szerint

Szükségesnek tartott fejlesztések	Említések száma
Csatornázás, ivóvíztisztítás	23
Több napelem (lakossági felhasználásra)	21
Több szelektív hulladékgyűjtő elhelyezése	17
Munkahelyteremtő beruházások	17
Geotermikus energia felhasználása	11
Hulladékfeldolgozás	7

Ezen kívül, a munkahelyteremtéshez hasonlóan, a környezetipari fejlesztésekkel csak részlegesen összefüggésben, öt fő említette a helyi vállalkozások fejlesztésének szükségességét, hárman tartották fontosnak vízerőmű létrehozását a Dráván, két-két fő szerint a közművesítés folytatására, illetve bioüzemek kialakítására lenne szükség a térségben. Egy-egy alkalommal került még megemlítésre a tisztább környezet és a környezettudatosság fejlesztése. Egy sellyei válaszadó szerint pedig „Minden megvan.”.

Településenként vizsgálva az említések gyakoriságát, Bogdása, Sellye és Csányoszró esetében is azonos fejlesztési célok kerültek meghatározásra az első négy helyen (18. táblázat).

18. táblázat. A négy leggyakoribban említett fejlesztendő terület az említések száma alapján sorrendbe állítva, településenként

	Bogdása	Sellye	Csányoszró
Csatornázás, ivóvíztisztítás	2.	2.	4.
Megújuló energiaforrások hasznosítása	1.	1.	2.
Munkahelyteremtés	4.	4.	1.
Több szelektív hulladékgyűjtő	3.	3.	3.

A vizsgált települések rövid-és középtávú fejlesztési céljai között részben megtalálhatóak a megkérdezettek által kívánatosnak tartott fejlesztési területek. Így például Sellye 2014-es integrált településfejlesztési stratégiájában szerepel a mezőgazdasági feldolgozóipar fejlesztésének (szociális szövetkezet létrehozása a sajtüzem területén), a sportcsarnok energetikai korszerűsítésének, a közvilágítás korszerűsítésének, valamint a csapadékvíz-elvezető árokrendszer javításának terve is.

A fejlett országok a gazdasági és szociális jólét biztosítása mellett mára komoly forrásokat csoportosítanak át a környezetipari fejlesztésekre. Az elköteleződés foka eltérő ugyan, abban azonban mind egyetértenek, hogy a fenntartható fejlődés a lakosság környezettudatosságának növelése és megtartása nélkül nem biztosítható. A cél adott, ugyanakkor a teljesítés társadalmi feltételeinek vizsgálata rávilágíthat olyan problémákra, melyek megoldása nélkülözhetetlen a széles körű, a társadalom lehető legtöbb rétegét elérő és felzárkóztató fejlődéshez. Az említett problémák és hiányosságok részleges feltárása volt a célja egy leszakadó térség lakossága körében lefolytatott vizsgálatunknak, fókuszban a környezettudatosságot meghatározó tényezőkkel, illetve a válaszadók környezetvédelemmel összefüggő attitűdjeivel. A TÁMOP-4.2.2.D-15/1/Konv-2015-0015 „Környezetiparhoz kapcsolódó innovatív transz- és interdiszciplináris kutatói team fejlesztése a PTE tudományos bázisán” elnevezésű projekt keretében végzett kutatás nem tette lehetővé a nagyobb elemszámú vizsgálatot, így a reprezentativitás hiánya csak óvatos következtetésekre ad lehetőséget.

Több kutatás is megerősíti azt a feltevésünket, hogy az emberek környezettudatossága csak korlátozottan tükröződik bizonyos fogyasztásokban. A vásárlási szokásoknál a termékek egyéb jellemzői, mint például az ár vagy a minőség, még a legkörnyezetbarátabb vásárló számára is meghatározó tényezők. (Berger & Corbin, 1992) Alapfeltevéseink között szerepelt, hogy egy depressziós térségben, ahol a foglalkoztatottság és a jövedelmek messze elmaradnak az országos átlagtól, az infrastrukturális ellátottság, a lakhatási körülmények és a települések elszigetelődése mélyszegénységben tartja a települések lakóinak többségét, a környezettudatosság szintje mérsékelt, a fogyasztói szokásokat elsősorban a rendelkezésre álló jövedelem határozza meg. A kutatásunk eredményei arra utalnak, hogy a megkérdezett háztartások életmóddal kapcsolatos stratégiáit leginkább a jövedelem szabja meg, fogyasztási szokásaikban és preferenciáikban a környezeti szempontok egyáltalán nem, vagy csak erősen korlátozott mértékben játszanak szerepet. A régió, illetve a térség környezetipari fejlesztéseiről, beruházásairól a lakosság ismeretei csekélyek, azok céljaival nem tudnak azonosulni. Ennek oka valószínűleg a kommunikációs csatornák elégtelen száma és minősége. A megkérdezettek információikat főként informális csatornákon keresztül szerzik, ahol a szűrés és torzítás a legvalószínűbb. A célok társadalmi elfogadottsága függ a döntéshozatali mechanizmusoktól, pontosabban annak kirekesztő hatásaitól. A

területfejlesztésben, a mezőgazdasági és környezeti célú fejlesztéspolitikában Magyarországon a mai napig nem jutott érvényre az a fajta bottom-up szemlélet, amely a lokális kisközösségek érdekérvényesítésének kulcsa lehetne, és amely a legszélesebb társadalmi bázist jelenthetné a célok megvalósításában. A leghátrányosabb települések lakosságának érdekérvényesítő képessége eleve alacsonyfokú, így ezekben a térségekben különösen igaz az előző megállapítás.

Tenk Antal (2010) a *Környezetgazdálkodás alapjai* című jegyzetében azt írja, hogy ha a társadalom egésze környezetromboló és erőforrás-pazarló termelési és fogyasztási eljárásokat alkalmaz, akkor a gazdaság, elsősorban az agrárágazat, önmagában nem képes a megújulásra. Vagyis a társadalom- és gazdaságpolitika teljes vertikumát a fenntartható fejlődés koncepciójának megfelelően kell kialakítani. Ehhez azonban szemléletváltásra van szükség. A környezettudatos viselkedés elterjedésének legfőbb akadályai a fogyasztási szokások megváltoztatásának anyagi korlátai túl az ismerethiány, a pozitív minta hiánya, a környezeti szempontból helytelen viselkedés társadalmi elítélésének hiánya, valamint a közösségek együttműködésének gyengesége. A nemzeti, regionális vagy éppen lokális környezeti célok elérésének tehát alapvető kritériuma a társadalom bevonása, érzékenyítése, és a környezeti problémákkal szembeni érzékenység kialakításához szükséges feltételek megteremtése.

Irodalom

- Berger, I. E. & Corbin, R. M. (1992). Perceived consumer effectiveness and faith in others as moderators of environmentally responsible behaviors. *Journal of Public Policy and Marketing* 11(2), 79–89.
- Deák, B. (2004). A környezetbarát termékjelölés gazdasági szerepe. *Vezetéstudomány* 34(3), 33–42.
- Fábián, Z., Kolosi, T. & Róbert, P. (2000): Fogyasztás és életstílus. In Kolosi, T., Tóth, I. Gy. & Vukovich, Gy. (szerk.), *Társadalmi Riport 2000* (pp. 225–249). Budapest: TÁRKI.
- Füzesi, Zs. & Tistyán, L. (1998). A környezeti tudat alakulásának elemzése a rendszerváltás óta eltelt időszakban. *Zöld Belépő* 2(54). Letöltve 2016. 01. 04-én: http://korny10.bke.hu/zold_belepо/kiadvanyok.html
- Gilligan, C. (1993). *In a different voice. Psychological theory and women's development*. Cambridge & London: Harvard University Press.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and postmodernization. Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Káposzta, J. & Nagy, H. (2013). Vidékfejlesztés és a környezetipar kapcsolatrendszere az endogén fejlődésben. *Journal of Central European Green Innovation* 1(1), 71–82.

- Kollmuss, A. & Agyeman, J. (2002). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research* 8(3), 239–260.
- Kormosné Koch, K. (2008). *Környezettudatosság és a támogatások szerepe az ökológiai gazdálkodást folytató egyéni gazdaságokban. Doktori értekezés.* Debrecen: Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma, Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola.
- Kovács, A. D. (2008.). A környezettudatosság fogalma és vizsgálatának hazai gyakorlata. In Orosz, Z. & Fazekas, I. (szerk.), *Települési környezet: a 2007. november 8-10-én a Debreceni Egyetem Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszéke szervezésében megrendezett Települési Környezet Konferencia előadásai* (pp. 64–69). Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- KSH (2005). Környezetvédelmi ráfordítások és a környezetipar. *Statisztikai Tükör* 7(113), 1–4.
- KSH (2012). Dél-dunántúli statisztikai tükör 2012/1. *Területi Statisztikai Tükör* 6(6), 1–17.
- Maloney, M. P. & Ward, M. P. (1973). Ecology: Let's hear from the people: An objective scale for the measurement of ecological attitudes and knowledge. *American Psychologist* 28(July), 583–586.
- Marjainé Szerényi, Zs., Zsóka, Á. & Széchy, A. (2008). *A környezeti nevelés és a környezettudatos fogyasztói magatartás kapcsolata egyetemisták körében elvégzett felmérés alapján I. Kutatási jelentés.* Budapest: OTKA Műhelytanulmány.
- Meadows, D., Randers, J. & Meadows, D. (2004). *A növekedés határai: harminc év múltán.* Budapest: Kossuth Kiadó.
- Nemzeti Környezettechnológiai Innovációs Stratégia 2011–2020 (2011).* Budapest: Vidékfejlesztési Minisztérium
- Roberts, J. A. (1996). Green consumers in the 1990's: Profile and implications for advertising. *Journal of Business Research* 36(3), 217–231.
- Schafferné Dudás, K. (2008). *A környezettudatosság többszintű értelmezése és a környezettudatos fogyasztói magatartás vizsgálata. Doktori értekezés.* Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Gazdálkodástani Doktori Iskola.
- Sellye integrált településfejlesztési stratégia II. kötet: Integrált településfejlesztési stratégia 2015. Budapest: Terra Stúdió Kft.
- Tenk, A. (2010). Természeti erőforrás és környezetgazdálkodás. Letöltve: 2015. 12. 20-án:
http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0027_TEK5/ch01s12.html
- Valkó, L. (2003). *Fenntartható/környezetbarát fogyasztás és a magyar lakosság környezeti tudata.* Budapest: BKÁE Környezettudományi Intézet.